senti materia vim habens; cum enim, ut dicebamus, in Matrimoniis illis indecentia quædam appareat, non mirum quod nullus ex Catholicis ea inire unquam tentaverit, nec a Sede Apostolica dispensationem postulaverit.

86 Ad perfectam hujus impedimenti intelligentiam, observandum est, affinitatem dirimere dumtaxat Matrimonia jam contracta, ut sit interdum per copulam illicitam cum consanguineis conjugis in primo vel secundo gradu, per eam non dirimitur Matrimonium, sed dumtaxat usus illius impeditur; quatenus ille qui copulam incestuosam habuit, privatur jure petendi debitum conjugale (nisi præhabita dispensatione, quam Episcopus dare potest) tametsi non privetur facultate reddendi, ne pars innocens puniatur ob delictum alterius. Præterea privatur etiam spe ineundi aliud conjugium, si uxori superstes sit, ut declaravimus disputatione præcedenti artic. 2. explicando impedimenta ex crimine provenientia, quæ impediunt Matrimonium contrahendum.

ARTICULUS X.

De impedimentis impotentiæ, clandestinitatis, & raptus.

87 Sobrie ac breviter de impedimento impotentiæ agemus, quia plura quæ circa illud occurrunt, vix honeste detegi & explicari possunt, magisque ad Medices quam ad Theologos spectare videntur. Docent ergo communiter Theologi, quod si impotentia ad actum Matrimonii perpetua sit, id est sine miraculo, vel probabili vitæ periculo tolli non possit, & præcedat Matrimonium, ipsum omnino dirimit, idque etiam jure naturæ, quandoquidem ex jure naturæ nemo potest se obligare ad impossibile; secus vero si ei superveniat. Quod si impotentia sit tantum temperalis, id est sine miraculo, aut probabili vitæ periculo, tolli possit, Matrimonium non dirimit. In dubio autem an impotentia præcesserit, an non, judicandum est præcessisse, si provenit ab intrinseco; secutam vero esse, si ex maleficio, aliave caussa extrinseca oriatur. Quia quod a natura inest, semper esse præsumitur; non autem quod advenit ab extrinseco, nisi oppositum probetur. Ad experiendum vero, an impotentia sit perpetua vel temporalis, datur conjugibus a jure triennium, quo elapso sine fructu, censetur impedimentum perpetuum, & Matrimonium dissolvi potest, seu declarari invalidum.

Docent etiam, impotentiam esse duplicem, unam absolutam, quæ est respectu omnium; alteram respectivam, quæ est tantum respectu alicujus: primamque esse impedimentum dirimens, respectu cujuscumque, id est impediens ne valide cum quacumque vel quocumque contrahatur; alteram vero dirimere quidem Matrimonium respectu illius personæ ad quam est, non autem respectu aliarum.

Ad impotentiam autem reducitur ætatis defectus; si quis enim ante pubertatis annos, nempe mas ante decimumquartum, & femina ante duodecimum ætatis annum expletum contrahat, Matrimonium nullum est, saltem Ecclesiastico jure, nisi forte propinquo legitimæ ætatis termino, malitia suppleat ætatem.

88 Præter hæc decem impedimenta Matrimonium dirimentia, alia duo fuere addita a Tridentino, nempe clandestinitas, & raptus. Nam sess. 24. Decreto de reformat. Matrimonii cap. 1. decernit, ut deinceps non possit valide contrahi Matrimonium, nisi præsente Parocho, vel, de ejus licentia, alio Sacerdote, cum duobus aut tribus testibus. De quo fuse disput. 4. artic. 3. agendo de consensu clandestino. Item cap. 6. in raptores sequens decretum edidit: *Decernit Sancta Synodus, inter raptorem & raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere Matrimonium. Quod si rapta a raptore separata, & in loco tuto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat, & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, & favorem prebentes, sint ipso jure excommunicati, ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces; & si Clerici fuerint, de proprio gradu decidant. Teneatur præterea raptor mulierem raptam, sive eam uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio judicis dotare.* Plura de raptu diximus disput. præcedenti art. 2. Unde de impedimentis Matrimonii nihil aliud hic occurrit dicendum.

89 Quantum vero ad potestatem dispensandi in illis, dico breviter, Summum Pontificem valide dispensare posse in impedimentis omnibus, quæ jure Ecclesiastico Matrimonium dirimunt, secus vero in illis quæ jure naturali, vel divino, illud dissolvunt. Episcopus autem non potest ordinarie in impedimentis Matrimonii jure positivo dirimentibus dispensare, cum hæc impedimenta, vel a Summis Pontificibus, vel a Conciliis generalibus inducta fuerint. Quia tamen leges humanæ moraliter tantum obligant, id est quantum fieri potest sine gravi scandalo aut detrimento, & dari potest casus in quo maximum detrimentum aut scandalum oriretur, si recurrendum esset ad Summum Pontificem, ideo potest in tali casu Episcopus dispensare, ex benigna reservationis interpretatione.

Plures hic agunt de debito conjugali, & modo quibus 90
peccant conjuges in usu Matrimonii, de quo lato ac pingui calamo disserit Sanchez toto libro 9. per quadraginta septem disputationes. Verum quia in hac materia plurima sunt morbis illis similia, quos a Medicis quidem non ignorari necessarium est, sed tamen parum honeste detegi & explicari possunt; ab his in præsenti abstinendum esse, puritati ac modestiæ religiosæ consentaneum existimavi. Unde placet solum hic transcribere præclara Clementis Alexandrini lib. 2. Pædag. cap. 10. verba, quibus admonentur conjuges honestatis servandæ in usu conjugii. „ Quibus (inquit) uxores ducere concessum est, „ iis pædagogo opus est, ut non interdiu naturæ mystica „ celebrentur orgia, nec ex Ecclesia v. g. aut ex foro mane „ rediens, galli more coeat, quando orationis & lectio- „ nis & efficacium quæ interdum fiunt operum tempus „ est. Vespere autem oportet post convivium quiescere, „ & post gratiarum actionem quæ fit Deo pro bonis quæ „ accepimus. Non semper autem concedit tempus natu- „ ra, ut peragatur congressus Matrimonii: est enim con- „ junctio eo desiderabilior, quo diuturnior. Neque vero „ noctu tamquam in tenebris se immodeste & intempe- „ ranter gerendum est; sed verecundia tamquam lux ra- „ tionis in animo est includenda. Nihil enim a Penelo- „ pe telam texente differemus, si interdiu quidem texa- „ mus dogmata temperantiæ, noctu autem ea retexamus, „ cum in cubile venerimus. Si enim honestatem opor- „ tet exercere, modo magis uxori tuæ ostendenda est, „ inhonestas vitando conjunctiones, & quod caste verse- „ ris cum proximis, fide dignum e domo adsit testimo- „ nium. Non est enim aliquid honestum apud eam repu- „ tandum, apud quam non est testata ac probata hone- „ stas in acribus illis voluptatibus. Benevolentia autem, „ quæ fatetur se ferri præcipitem ad congressionem, exi- „ guo floret tempore, & cum corpore consenescit, non- „ nunquam autem etiam præsenescit, flaccescente jam li- „ bidine, quando Matrimonialem moderationem ac tem- „ perantiam meretricia, voluptates injuria affecerint. „ Amantium enim corda sunt volucria, amorisque irri- „ tamenta extinguuntur sæpe pœnitentia; amorque sæpe „ vertitur in odium, quando reprehensionem senserit sa- „ tietas. Impudentium vero verborum, & turpium si- „ gurarum, meretricioruque osculorum, & hujusmodi „ lasciviarum nomina, ne sunt quidem memoriæ tenenda, „ beatum sequentibus Apostolum, qui aperte dicit: For- „ nicatio autem, & omnis immunditia, vel plura habendi „ cupiditas, ne nominetur quidem in vobis, sicut decet „ sanctos. Recte ergo dixisse videtur quispiam: Nulli „ quidem profuit coitus, bene autem cum eo agitur, si „ non etiam læserit.

Addam quæ scribit Augustinus in libro de bono conju- 91
gali: *Concubitus* (inquit) *necessarius caussa generandi, inculpabilis, & solus ipse nuptialis est. Ille autem qui ultra necessitatem progreditur, jam non rationi, sed libidini obsequitur.* Et rursus: *Reddere debitum conjugale, nullius est criminis; exigere autem ultra necessitatem generandi, culpa venialis.* Unde Gregorius Magnus de cura pastoral. part. 3. admonitione 28. *Admonendi sunt conjuges* (inquit) *ut susipienda prolis se meminerint caussa conjunctos, & cum immoderata admixtioni servientes, propagationis articulum in usum transferunt voluptatis, perpendant quod licet extra non exeant, in ipso tamen conjugio, conjugii jura transcendunt. Unde necesse est ut crebris exhortationibus moneantur, ut defleant quod pulcram copulæ speciem admixtis voluptatibus fœdant.*

Dices: Actus conjugii licite & absque ulla culpa exer- 92
ceri potest, ad vitandam fornicationem; unde Matrimonium dicitur esse institutum in remedium concupiscentiæ: Ergo potest fieri etiam absque veniali culpa, quamvis aliorum generatio non intenditur.

Respondeo ex D. Thoma in 4. dist. 31. quæst. 2. art. 2. 93
ad 2. *Si aliquis per actum Matrimonii intendat vitare fornicationem in conjuge, non est aliquod peccatum, quia hoc est quædam redditio debiti, quoad ad bonum fidei* (Matrimonii) *pertinet. Sed si intendat vitare fornicationem in se, sic est ibi aliqua superfluitas, & secundum hoc est peccatum veniale: nec ad hoc est Matrimonium institutum, nisi secundum indulgentiam, quæ est de peccatis venialibus.* Idem docet S. Bonaventura ibidem num. 24. his verbis: *Dicendum quod qui coit caussa fornicationis vitandæ, aut hoc est in se, aut in altero. Si in altero, ut reddat debitum, hoc est pura justitia, hoc est fidei, & est de bonis Matrimonii, recte ideo omnino a culpa excusatur; qui vero coit caussa fornicationis vitandæ in se, in hoc semper peccat venialiter.* Ex quo intelliges verissimum esse quod ait Augustinus in libro de bono

bono conjugali: *Hoc tam magnum est, ut multi hodie facilius se tota vita ab omni concubitu abstineant, quam medum teneant coeundi, nisi prolis caussa, si Matrimonio copulentur.*

94 D. Thomas quæst. 65. Supplementi agit de pluralitate uxorum, quæst. 66. de bigamia, & quæst. 67. de libello repudii. Verum quia de his, vel superioribus disputationibus, vel in Tractatu de Ordine, fuse disserui, Tractatui de Matrimonio, totique Theologiæ nostræ finem imponam, verbis illis quæ scribit Augustinus in Prœmio libri 3. de Trinitate: *In omnibus litteris meis, non solum pium Lectorem, sed etiam liberum correctorem desidero. Verumtamen Lectorem sicut meum nolo mihi esse debitum, ita correctorem nolo sibi. Ille me non amet amplius, quam Catholicam fidem: iste se non amet amplius, quam Catholicam veritatem. Sicut illi dico, noli meis litteris quasi Canonicis inservire; ita isti dico, noli meas litteras ex tua opinione, vel contentione, sed ex divina lectione, vel inconcussa ratione corrigere.*

Omnia vero scripta, vel scribenda, Romanæ Ecclesiæ Censuræ humiliter subjicio, cujus & protectionem, ubi contra inimicos Dei pugnavero; correctionem, ubi erravero; approbationem, ubi recte sensero, enixe postulo & totis votis. Quidquid ab illa proscriptum, improbo; damnatum, damno; anathematizatum, anathematizo. Hæc est columna & firmamentum veritatis, errorum expultrix, hæresum domatrix, Apostolicæ Traditionis custos, bonorum morum magistra, & vera ac viva, incorruptaque fidei regula. Hæc denique navis illa Petri, quæ perire non potest, & de qua Christus, verus & unicus magister noster, turbas docuisse dicitur; mystice nobis insinuans, quod apud Romanam Ecclesiam totius Christianæ doctrinæ auctoritas & magisterium remaneret. Quicumque ergo aliquid ab Ecclesiæ Romanæ doctrina dissonum sentit, haud dubie errat. Qui cum Romano Pontifice, Petri successore & Christi Vicario, non colligit, spargit. Demum, ut Hieronymi verbis ad Damasum utar, & huic operi finem imponam Epist. 57. *Ego nullum primum nisi Christum sequens, Cathedræ Petri communione consocior. Super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in hac arca Noe non fuerit, peribit, regnante diluvio.*

Finis Tomi V. Clypei Theologiæ Thomisticæ.

INDEX

INDEX
RERUM, ET MATERIARUM,
QUÆ IN HOC OPERE CONTINENTUR.

Littera T. *Tomum indicat, littera* p. *paginam, littera* n. *numerum.*

A.

Abraham.

ABRAHAM non fuit mentitus, cum dixit Saram esse sororem suam, quia soror erat ex parte patris, quamvis non ex parte matris, ut dicitur Genes. 20. Non quod fuerit genita ex eodem patre proximo, etsi non proxima matre, quasi fuisset soror germana, sed non uterina, ut quidam existimant, sed quia nata erat ex eodem patre, scilicet Thare, mediante filio ejus Aram patre Saræ. Tomo 3. p. 159. n. 20.

Abraham non peccavit, cum filium Isaac immolare voluit, quia Deus tamquam supremus Dominus vitæ & necis omnium, dedit ei jus in vitam innocentis, vel eo tamquam ministro & executore uti voluit. T. 3. p. 338. n. 72.

Abrahæ devotio eleganter describitur a D. Ambrosio. T. 4. pag. 243. n. 4.

Abortus.

Abortum procurare ante animationem fœtus censetur homicidium, & ad illud reductive pertinet, quia per illum futuri hominis nativitas impeditur. Unde Tertullianus in Apologetico cap. 9. *Nobis homicidio semel interdicto, etiam conceptum in utero, dum adhuc sanguis in hominem deliberatur, dissolvere non licet. Homicidii festinatio est prohibere nasci: nec refert natam quis eripiat animam, aut nascentem disturbet: homo est & qui est futurus, & fructus omnis jam in semine est.* T. 3. in dissertatione de probabilit. p. 183. n. 117.

Absolutio.

Hæc sola verba, *Absolvo te*, sunt essentialia absolutioni. T. 5. p. 290. n. 2.

Forma absolutionis deprecatoriæ prolata, valida non est. Ibid. pag. 291. n. 16.

Non potest dari scripto, vel absenti. Ibid. p. 294. n. 48.

Sententia adversa damnata fuit a Clemente VIII. Ibid. p. 295. num. 54.

Potest impendi moribundo, qui in absentia Sacerdotis signa contritionis exhibuit. Ibid. p. 297. n. 74.

Abstinentia.

Abstinentia est species temperantiæ, & virtus cupiditates & delectationes esculentorum inordinatas refrænans, & in ciborum usu debitam moderationem constituens. Unde proprius ejus actus est subtractio ciborum, secundum rationem regulata, & in eo consistens, quod homo a cibis abstineat prout oportet, pro congruentia hominum cum quibus vivit, & pro valetudinis suæ necessitate. T. 4. p. 249. n. 7.

Accidentia Eucharistica.

Accidentia Eucharistica sunt sine subjecto substantiali. Quod esse possibile declaratur ex doctrina D. Basilii docentis prima die creatam esse lucem per se subsistentem, & ab omni subjecto separatam. T. 5. p. 173. n. 2.

Quantitas panis & vini est aliorum accidentium subjectum. Ibid. p. 174. n. 16.

Ei divinitus communicatur modus existendi per se, ratione cujus subsistit independenter a subjecto. Ibid. n. 17.

Actus liber Dei.

Vide Decretum Dei.

Actus Humanus.

Quæ sit differentia inter actiones hominis, & actiones humanas? T. 3. p. 2. n. 10.

Actus humani alii sunt eliciti, alii imperati. Ibid. n. 13.

Prima intellectus cogitatio, & motus voluntatis indeliberati, non sunt simpliciter & absolute actus humani, sed causaliter tantum, & initiative, quatenus sunt initium humanæ deliberationis. Ibid. p. 3. n. 15.

Quadruplicis generis actiones in homine possunt distingui. Ibidem p. 4. n. 20.

Actus Indifferens.

Dantur actus indifferentes secundum speciem, non tamen in individuo. T. 3. p. 152. n. 4. & p. 153. n. 13.

Poeta Ethnicus, multis Theologis æquior, damnat indifferentiam actuum singularium, hoc aureo versu: *Ni ratio jubeat, digitum exercere, peccas.* Ibid. p. 154. n. 21. in fine.

Actus otiosus.

Omnis actio, quæ ad finem honestum non ordinatur, est otiosa, subindeque mala moraliter. Ibid. p. 154. n. 22.

Si de verbis otiosis redditur ratio, quanto magis de operibus? Ibidem.

D. Bernardus pie & eleganter declarat, quam gravis, perniciosa, & culpabilis sit jactura temporis, quod in verbis & operibus otiosis impenditur. Ibid. n. 24.

Adam.

Adam fuit creatus a Deo perfectus secundum ætatem, & quantum ad molem seu magnitudinem corporis. T. 2. p. 302. n. 11.

Fuit productus extra paradisum terrestrem, & plures Hebræorum volunt, in agro Damasceno formatus fuit ex *Adamah*, hoc est terra rubra, qualis est terra nondum elaborata, quæ vulgo terra virgo dicitur. Ibid. p. 303. n. 12.

In gratia fuit conditus, omnibus virtutibus, tam moralibus, quam Theologicis ornatus. Ibid. p. 304. n. 25. & 29.

Habuit in sua creatione tantam scientiæ plenitudinem, ut mortales omnes, Christo solo excepto cognitionis amplitudine & certitudine superaverit. Ibid. p. 305. n. 32.

Non cognovit tamen futura contingentia, nec secreta cordium, nec omnia individua cujuslibet speciei. Ibid. n. 39.

Antequam peccaret, errare, aut decipi non poterat, nec peccare venialiter, priusquam peccaret mortaliter. Ibid. p. 306. n. 42. & num. 48.

Habuit potentiam non moriendi, si legem sibi præscriptam servasset, & ab omni ægritudine, dolore & tristitia, in statu innocentiæ fuit immunis. Ibid. p. 308. n. 49. & p. 316. n. 57.

Primum ejus peccatum fuit superbia, quod tamen præter superbiæ malitiam, inobedientiæ, & gulæ habuit deformitatem. Ibidem p. 321. n. 2. & 6.

Fuit gravissimum, si attendantur circumstantiæ ejus & damna ex eo secuta, p. 322. n. 11.

Per pœnitentiam, peccati sui veniam consecutus est, & in gratiam Dei restitutus. Ibid. p. 328. n. 2.

Deus Adæ, & uxori ejus fecit tunicas pelliceas, ut eo vestitu indicaret eis, quod nuditatem animæ suæ a peccato caussatam, obtegere deberent per virtutem pœnitentiæ, seu mortificationis, quæ idoneum peccatorum integumentum est. Ibidem num. 4.

Adjuratio.

Adjuratio est actus externus religionis, qui fit, cum aliquem ad quippiam faciendum vel omittendum attestamur per Deum ipsum, ut ejus amor, timor, vel reverentia ipsum promoveat ad id præstandum, vel omittendum. Differt a juramento, quia juramentum utiurpamus ad nos ipsos obligandos, vel ad aliquid confirmandum per Dei veracitatem & auctoritatem. Adjuramus autem, ut alium obligemus aut adigamus ad aliquid faciendum, vel omittendum, propter reverentiam aut terrorem divinæ majestatis. T. 4. p. 246. n. 25.

Adoratio.

Adoratio est actus externus Religionis, qui definiri potest: *Honor externo corporis gestu Deo exhibitus.* T. 4. p. 244. n. 10.

Obligatio colendi Deum externa adoratione, est de jure naturæ; cum enim ex duplici natura compositi simus, intellectuali scilicet & sensibili, duplicem adorationem Deo offerre tenemur, nimirum spiritualem, quæ consistit in interiori mentis devotione; & corporalem, quæ in exteriori corporis humiliatione sita est. Ibid.

Adoptio.

Adoptio a Theologis & Jurisperitis definitur: *Gratuita assumptio personæ extraneæ ad alterius hæreditatem.* T. 4. p. 66. n. 105.

Deus homines justos in filios adoptat. Ibid. n. 106. ubi egregia SS. Patrum testimonia referuntur.

Forma quæ dat homini esse filium Dei adoptivum, seu quæ hujusmodi filiationem fundat, nec est divinitas Spiritus Sancti nobis unita, nec habitus caritatis, sed gratia habitualis, quæ est divinæ naturæ participatio. Ibid. p. 67. n. 109.

Adoptio humana supponit in persona adoptanda naturam ejusdem speciei, & proportionatam cum hæreditate adoptantis; non vero adoptio divina, quia Deus hominem quem adoptat, idoneum facit per gratiæ munus ad hæreditatem cælestem percipiendam. Ibidem p. 70. n. 140.

Adoptare creaturam rationalem in filium, non est proprium alicui ex personis divinis, sed commune tribus, quamvis per appropriationem Filio, ut exemplari, & Patri æterno, ut auctori attributur; & Spiritui Sancto, ut infundenti gratiam, per quam adoptamur, & assimilamur Deo. Ibid. p. 70. n. 142.

Adoptatus in Filium Dei debet cum summo studio & pietate orare, & patienter promissam hæreditatem sperare. Ibidem n. 149. in fine.

Advocatus.

Advocatus, si sciente injustam caussam defendat, graviter peccat, & ad restitutionem tenetur ejus damni, quod contra justitiam per ejus auxilium altera pars incurrit. Tomo 3. in dissertatione de probabilitate, p. 179. n. 89.

Ibidem etiam refertur formula juramenti, quod emittere jubentur jure Cæsareo omnes caussarum patroni seu Advocati.

Adulatio, seu Adulator.

Quisquis male agentibus adulatur, pulvillum seu cervical sub eorum capite ponit, ut mollius in suis vitiis, & peccatis dormiant ac quiescant, quod reprobatur a Domino per Prophetam dicentem: *Væ qui consuunt pulvillos sub omni capite manus, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas.* Tomo 3. in dissertatione de probabilitate, pag. 173.

pag. 173. num. 52. ubi egregium D. Gregorii Magni testimonium refertur.

Adulterium.

Adulterium peccatum gravissimum est, quia destruit triplex Matrimonii bonum, nempe fidem conjugalem, certitudinem prolis, & significationem sacramenti. Tomo 5. p. 382. n. 9.

Copula cum conjugata, etiam consentiente marito, adulterium est. Ibidem n. 10. Refertur ibidem n. 14. egregia historia, quæ sub Constantii temporibus Antiochiæ accidit, & describitur a D. Augustino lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 16. De hoc etiam fuse disseritur in Tractatu de probabilitate. T. 3. pag. 183. num. 120.

Æqualitas divinarum personarum.

Personæ divinæ sunt perfectissime inter se æquales; idemque Psal. 109. Filius sedere dicitur a dextris Patris, & in fine ejusdem Psalmi, e contra Pater describitur ut sedens ad dexteram Filii, subditur enim, *Dominus a dexteris tuis:* non quod Personæ Divinæ mutent sedes, & modo Filius ad dexteram Patris, modo Pater ad dexteram Filii sedeat, sed ut designetur nullam inter illos esse graduum aut dignitatum distinctionem, sed perfectissimam in gloria, majestate, potentia, & perfectione inveniri æqualitatem. Tomo 2. p. 162. n. 1.

Relatio æqualitatis inter divinas personas non est realis, sed rationalis. Ibidem n. 11.

In personis divinis non datur relatio realis æqualitatis fundata in proprietatibus personalibus, & virtualiter distincta a relationibus originis. Ibidem p. 165. n. 44.

Personæ Divinæ sunt æquales non solum in magnitudine & perfectione, sed etiam in æternitate & duratione. Unde Filius, *Splendor Patris*, in Scriptura appellatur, ut Patri coæternus ostendatur, sicut splendor est coævus luci, ut eleganter expendit Ambrosius. Ibidem p. 166. n. 47.

Æternitas.

Æternitas recte definitur a Boetio: *Interminabilis vitæ tota simul, & perfecta possessio.* Est essentialiter duratio, & habet rationem mensuræ respectu esse divini, non quidem formaliter, sed tantum virtualiter. Tomo 1. pag. 71. num. 141. 142. & 144.

Triplex est divinæ æternitatis radix. Ibid. p. 71. n. 139.

Omnia futura contingentia sunt præsentia realiter & physice divinæ æternitati, non per anticipatam illorum productionem in æternitate, distinctam ab illa, qua producuntur in tempore, nec per coextensionem ipsius rei temporalis ad totam æternitatem, sed per coextensionem ipsius æternitatis ad illam differentiam temporis, in qua futura contingentia aliquando existent, & fient præsentia. Ibidem p. 72.

Hanc realem, & physicam futurorum contingentium in æternitate præsentiam, passim docent SS. Patres, præsertim D. Thom. qui recte comparat æternitatem centro; sicut enim centrum, quamvis indivisibile, adest tamen cuique puncto opposito in circumferentia, & omnibus lineis ab eadem circumferentia ad centrum deductis. Ita æternitas, quamvis indivisibilis, & tota simul, adest omnibus rebus temporalibus fluentibus, & successivis. Docet etiam, quod Deus se habet in ordine ad præterita, & futura, sicut existens in alta specula, ex qua intuetur totam viam, & omnes in ea transeuntes. Ibidem p. 174. num. 224.

Realis & physica futurorum contingentium in æternitate præsentia, necessario requiritur, ut Deus habeat invariabilem de illis notitiam, & ut cognatio divina ad illa terminata, obtineat rationem intuitionis. Ibidem p. 178. n. 260.

Si tamen per impossibile futura contingentia in æternitate Deo realiter non coexisterent, ea in suo decreto efficaci & immutabili certo cognosceret. Ibid. p. 181. n. 294.

Ævum.

Ævum est mensura, qua duratio substantiæ incorruptibilis, ejusque actiones naturales, & necessariæ mensurantur. Tomo 2. pag. 213. num. 1.

Ævum, quamvis sit indivisibile & totum simul, cum tamen sit finitum, non coexistit rebus temporalibus, nisi quando actu sunt, & earum transitum & adventum exspectare debet, ut ea continere, & mensurare possit. In quo differt ab æternitate, quæ cum sit infinita, & indivisibilis, ambit, & continet omnia præsentia, præterita & futura, in uno nunc indivisibili, & ut loquitur D. Bernardus serm. 80. in Cant. *Tempora sub ea transeunt, non ei: futura non exspectat, præterita non recognoscit, præsentia non experitur.* Ibid. n. 4.

Ævum stricte sumptum, pro duratione maxime regulari, & uniformi, durationem cujuscumque substantiæ incorruptibilis mensurante, est unicum tantum, quod nec in Lucifero, nec in anima Christi, sed in supremo Angelo residet. Ibidem pag. 214. num. 8.

Affinitas.

Affinitas est conjunctio, vel propinquitas, orta ex copula carnali. Certum est, eam in nullo gradu lineæ transversæ dirimere Matrimonium jure naturæ; immo probabilior videtur sententia, quæ docet, ne primum quidem gradum affinitatis in linea recta dirimere Matrimonium jure naturali, subindeque super eo posse dispensari. Tomo 5. p. 400.

Alleluja.

Alleluja idem significat ac *laudate Deum*, componitur enim ex verbo Hebraico *Hallelu*, hoc est laudate, & nomine *Jah*, hoc est Deum. Tomo 1. p. 122. n. 11.

Amicitia.

Quatuor ad veram & perfectam amicitiam conditiones requiruntur. Tomo 4. pag. 233. num. 3. Inter Deum & homines vera amicitia dari potest. Ibid. ubi varia & egregia SS. Patrum testimonia referuntur.

Amor.

Amor ex Dionysio est virtus unitiva, quæ superiores cum inferioribus, inferiores cum superioribus, quodammodo adæquat, ut pariis societate jungantur. Tomo 4. pag. 224. n. 7.

Amor est ignea catena, flammensque nexus, quo amantium corda inter se copulantur. Vel, ut ait Augustinus, est vitta coccinea duo copulans vel coptlare appetens, amantem scilicet & amatum. Tomo 2. p. 148. n. 110.

Amor tripliciem includit unionem, unam quam supponit; aliam, in qua consistit; alteram, quam efficit, vel exoptat. Tomo 2. pag. 152. num. 130.

Ficinus ait perfectissima omnia in rebus creatis esse amoris symbola, nam inter planetas Sol suo calore amoris symbolum est, inter elementa, ignis; inter metalla, aurum; & inter gemmas, carbunculus, qui est veluti carbo accensus. Tomo 3. pag. 36. n. 135.

Plato dicebat: Nihil habeo in me majus, quam quod amo; nihil melius, quam quod amor. Ibid. n. 134.

Rectus ordo est cognoscere, ut diligamus; perversus autem, diligere ut cognoscamus. Anselmus. Ibid. num. 136.

Qui Deum vero amore prosecutus fuerit, Deum inveniet, & se in Deo recuperabit, qui ad suam, per quam creatus est, redibit ideam; qui rursus reformabitur, quia ideæ suæ perpetuo cohærebit. Ideo quisquis nostrum in terris a Deo separatus est, non verus est homo, sed semi-homo, cum a sui idea sit, formaque disjunctus. Marcilius Ficinus in convivio Platonis. Ibid. p. 34. n. 121.

Amor in via præstat scientiæ, & ardor luci, unde ordo Seraphinorum superior est Cherubinorum, quia hæc nomina Seraphim & Cherubim, non fuerunt imposita ex amore & cognitione patriæ, sed viæ. Hinc D. Bernardus serm. 3. de verbis Isaiæ alloquens Luciferum, bellissime ait: *Bonum erat tibi, si ignifer magis esses, quam lucifer.* Ibid. p. 36. n. 135.

Amor ex Marcilio Ficino *est nummus, quo Deus emitur.* Tomo 4. tract. 10. disp. 10. art. 5. p. 230.

Amor Divinus.

Deo cum proprietate competit amor, & non solum gaudium suæ bonitatis. Tomo 1. pag. 289. n. 3.

Gaudium & amor specialiter dictus distinguuntur in Deo virtualiter. Ibidem p. 290. n. 20.

Deus non amat creaturas meræ possibiles. Ibid. p. 290. n. 234.

Amat Deus nec aliunde habet, sed ipse est unde amat, & ideo vehementius amat, quia non amorem tam habet, quam hoc est ipse: Bernard. Tomo 4. p. 227. n. 34.

Amore nitet Divinus Pater, amore ornatur æternus Filius, amore etiam pulcrescit & venustatur Spiritus Sanctus: Rupertus. Tomo 2. p. 151. n. 127. in fine.

Amor est nomen Spiritui Sancto appropriatum. Ibidem p. 148. num. 104.

Angelus.

Dari Angelos Scriptura docet, ratio suadet, & experientia probat. Tomo 2. pag. 172. n. 1. & seq.

Fuerunt creati in cælo Empyreo, & ex illo mali post peccatum ad tartara detrusi, *ut ex hac discamus*, ait Bernardus, *quod nusquam est securitas neque in cælo neque in paradiso, multo minus in mundo. In cælo enim cecidit Angelus sub præsentia divinitatis; Adam in Paradiso de loco voluptatis; Judas in mundo, de schola Salvatoris.* Ibid. p. 176. n. 35. & seq.

Angeli non fuerunt conditi ante mundum corporeum, sed in ipso mundi corporei initio, seu prima die creationis. Ibid. p. 174. num. 18. & seq.

Angeli sunt omnino incorporei & immateriales, quamvis plures ex SS. Patribus olim aliter senserint; immo aliqui existimarint, primum peccatum Angelorum fuisse impuram illam commixtionem cum filiabus hominum, de qua sit mentio Genes. 2. Ibidem p. 176. num. 1. & seq.

Maxima est ac propemodum stupenda Angelorum multitudo, & numerum specierum materialium excedit. Ibidem pag. 180. num. 30. & seq.

Omnes Angeli specie inter se differunt, immo implicat eos inter eamdem speciem multiplicari. Ibid. p. 181. n. 43. & seq.

Ex natura sua sunt immortales, & incorruptibiles, subindeque immutabiles secundum esse, licet sint mutabiles quantum ad intellectum, & voluntatem, & quoad operationem, & locum. Unde Isaiæ 6. Seraphini describuntur stantes simul, & volantes, quia in statione eorum immobilitas, in volatu vero mutabilitas designatur. Ibidem pag. 186. n. 87. & seq.

Angeli nudi pedibus & alati in sacris paginis depinguntur, ut eorum ad parendum celeritas demonstretur. Ibidem pag. 188. num. 107.

Dionysius cap. 5. de divin. nomin. ait Angelos in vestibulo collocatos esse supersubstantialis Trinitatis, quia propius quam cetiæ, sed perfectione naturæ. Ibid. n. 106.

Nazianzenus, ejusque Commentator Niceras, scælestes illos spiritus sic describunt. Angeli sunt primi luminis æterni radii, primique splendoris administri, supernæ gloriæ spectatores, & testes; supercælestes, & purissimæ naturæ, ad malum immobiles, vel certe non facile mobiles, perpetuos choros circa principem illam caussam agitantes, purissimo splendore illinc perfusæ, & a summa illa pulchritudine adeo informatæ, ut ipsæ quoque alia lumina efficiantur, ac per primi luminis influxiones & communicationes alios illuminare possint. Ibid. num. 107.

In

In Angelo magis relucet Dei similitudo, quam in homine, unde non dicitur ad similitudinem Dei conditus, sed ipsum figuraculum Dei similitudinis, ut quo subtilior est in natura, eo in illo similitudo Dei plenius creatur expressa, ut ait Gregorius lib. 32. Moral. cap. 18. Ibid. num. 110.
Natura Angelica, licet simpliciter ac multipliciter finita sit, est tamen infinita secundum quid. Ibidem pag. 189. num. 117. & 118.
Licet Angeli non habeant corpora sibi naturaliter unita, ea tamen assumere possunt, sed non in eis vitæ vegetativæ aut sensitivæ opera exercere. Ibid. p. 190. num. 1. & seq.
Angelus non est in loco per suam substantiam immediate, sed per operationem transeuntem. Unde nihil prohibet Angelos in nullo esse loco, si nullam operationem circa locum habeant. Ib. p. 192. n. 1. & seq.
In cælo Empyreo lumen producunt, quod innatus ejus splendor magis perficitur, & corpus illud cæleste maxime decoratur & ornatur. Vel sicut infernus locat Dæmones, quia ut instrumentum divinæ virtutis agit in illos, eos detinendo, unde resultat in illis passio dolorifera: Sic cælum empyreum ut instrumentum divinæ virtutis, suaviter detinet spiritus, ex qua detentione, & quasi amplexu, resultat in eis passio lætitiæ, & gaudii accidentalis. Ibid. p. 196. n. 50. & seq.
Angelus non est proprie in loco, sed tantum metaphorice, unde ubi angelicum non est prædicamentale; nihil enim aliud est, quam ipsa operatio Angeli, ut habet aliquam similitudinem & analogiam cum ubi corporeo. Ibid. p. 198. n. 69. & seqq.
Angelus nec actu nec potentia est in spatiis imaginariis, aut supra cælos, nec potest moveri localiter in vacuo. Ibid. p. 199. n. 91. & Ibid. n. 95.
Unus Angelus non potest illabi menti alterius. Ibid. n. 96.
Angeli non sunt ubique, quoniam, ut ait Damascenus, cum in cælo sunt, non sunt in terra: & cum in terram a Deo mittuntur, non manent in cælo. Ibid. p. 200. n. 98.
Unus Angelus non potest naturaliter esse in pluribus locis suæ virtuti adæquatis, bene tamen in pluribus locis inadæquatis, inter se distantibus, etiam absque eo quod existat in medio. Ibid. p. 202. n. 109. & seq.
Potest moveri localiter motu tam continuo quam discreto, non tamen in istanti, p. 207. n. 1. & seq.
Potest moveri motu discreto, non transeundo per medium. Ibid. p. 209. n. 39.
Actus liberi Angeli mensurantur tempore discreto, quod est unum tantum, in Angelo magis ordinate & regulariter operante existens. Ibid. p. 213. & seq.
Intelligere Angeli non est ejus substantia, vel ejus esse. Ib. p. 216. n. 2. & seq.
Angelus indiget speciebus ad cognoscenda alia a se, quas non accipit a rebus, sed habet a Deo infusas a primo instanti creationis; illæ tamen non sunt proprie & in rigore propriétates ipsorum. Ibid. p. 217. n. 1. & seq.
Superiores Angeli per species magis universales, quam inferiores intelligunt. Ibid. p. 224. & seq. n. 78.
Angelus seipsum cognoscit per suam essentiam tamquam per formam sive speciem intelligibilem; non gerit tamen substantia Angeli in cognitione sui vices speciei expressæ, p. 226. n. 1. & seq.
Angeli inferiores non comprehendunt superiores ex vi solius virtutis naturalis sui intellectus; superveniente tamen illuminatione Angeli inferioris facta a superiori, potest inferior imperfecte superiorem comprehendere. Ibid. p. 229. n. 39. & seq.
Angeli cognoscunt singularia per eamdem speciem, per quam naturam specificam illis communem intelligunt. Ibid. p. 232. num. 59.
Non cognoscunt futura contingentia, seu libera, nec cogitationes cordium per vires suæ naturæ, & secluso lumine divinæ revelationis, p. 233. n. 77. & seq.
Non possunt plura per modum plurium intelligere, nec uti discursu, nec formali compositione aut divisione. Ibid. p. 239. num. 8. & seq.
Angelus seipsum & Deum ut auctorem naturæ necessario amat, etiam quoad exercitium. Ibid. p. 243. n. 2. & seq.
Angeli egerunt gratia, ut in Deum ut auctorem supernaturalem se converterent, eamque in primo instanti creationis receperunt, per propriam dispositionem. Ibid. p. 246. n. 15. & seq.
Angeli qui in accepta justitia, & sanctitate perseveraverunt, beatitudinem supernaturalem meruerunt, non tamen per opera illam subsequentia, vel per actus natura tantum & caussalitate priores, sed tantum per actus eam duratione præcedentes. Ibid. p. 249. & seq.
Via malorum & bonorum Angelorum, triplici instanti completa fuit. Ibid. p. 251. n. 44. & seq.
Primum peccatum Angelorum, nec aliud fuit, nec esse potuit, quam superbiæ propriæ dictæ. Ibid. p. 258. n. 35. & seq.
Objectum excellens in cujus appetitione Angelus primo superbiit, nec fuit, nec esse potuit omnimoda æqualitas cum Deo in natura, nec unio hypostatica, sed beatitudo naturalis, quam inordinate appetiit, illam non ordinando ad finem supernaturalem, p. 261. n. 67. & seq.
Primum Angeli peccatum non provenit ex ignorantia, vel ex errore, sed solum ex inadvertentia, seu inconsideratione. In primo instanti suæ creationis peccare non potuit. Ibid. p. 267. num. 133.
Angelus superior illuminat inferiorem, non imprimendo physice aliquid in eo, nec uniendo suum lumen cum lumine inferioris Angeli, sed proponendo illi objectum antea ipsi incognitum, modo illi proportionato, quod est illuminationem Angelorum fieri per modum cujusdam artificiosi magisterii, ut quidam loquuntur, p. 282. n. 2. & seq.
Certum est Angelos inter se loqui, seu cordium secreta, & affectus in voluntate latentes, sibi mutuo patefacere. De qua locutione eleganter disserit Gregorius Magnus lib. 2. Moral. cap. 2. Illa non fit per influxum physicum speciei conceptus Angeli loquentis in intellectum ejus cui loquitur; nec per aliqua signa corporea vel spiritualia, sed per solam ordinationem seu directionem conceptuum, ut declarat Theophylactus explicans verba illa Apostoli 1. ad Corinth. 13. *Si linguis hominum loquar & Angelorum*, subdit enim: *Angelis porro lingua est, vis nimirum illa, qua sibi divinarum rerum intellectum, ac divinas cogitationes imperciunt*. Ibid. p. 281. n. 49. & seq.
Tres sunt Angelorum hierarchiæ, & novem Ordines. Angeli quatuor primorum Ordinum, numquam mittuntur ad exteriora ministeria. Ibid. p. 291. n. 1. & seq.
Deus per beatorum Angelorum ministeria, hunc visibilem mundum gubernat, quare, Job 9. orbem sustinere, & portare dicuntur. Illis etiam hominum custodia commissa est, unde singulis hominibus adsunt Angeli custodes. *Cum ad nos veniunt* (inquit Gregorius Magnus) *sic exterius implent ministerium, ut tamen numquam desinc interius per contemplationem: nam quacumque mittantur, intra Deum currunt*. Moventur juxta Dionysium triplici motu, circulari, recto, & obliquo. Ibid. p. 296. num. 46. & sequentibus.

Annuntiatio B. Mariæ Virginis.

D. Bernardus homil. 3. super *Missus est*, hæc verba Angeli ad Beatam Virginem *Dominus tecum*, expendens, sic ait: *Valde mirandum est, quomodo qui Angelum miserat ad Virginem, ab Angelo inventus est esse cum Virgine: ita ne celerior fuit Deus, ut festinantem Angelum celerior ipse prevenires ad terras? Nec mirum, cujus nomen accelera, festina; omnibus mobilibus mobilior est sapientia, velociter currit sermo ejus. Vicius es, Archangele, qui misit te, præcesse te*. Tomo 4. p. 77. n. 22.

Apollo.

Apollo Delphicus dixit Jovem ab Hebræa fœmina carnem sumpsisse, & cum diu mutus extitisset, fateri tandem coactus Cæsari Augusto, qui ei Hecatombem obtulerat, ut ab eo responsum obtineret, sibi impositum fuisse silentium a puero Hebræo, qui Deus existens, cuncta pro arbitrio disponebat. Item Apollo Milesius consultus, & de Christo interrogatus, his verbis Christum commendavit: *Mortalis erat a ducibus Chaldais armis comprehensus, clavis, fustibusque amaram mortem passus est*. Tomo 4. pag. 159. num. 256.

Apollonius Tyaneus.

Apollonius Tyaneus, magus insignis, passeres loqui & eorum sermonem se intelligere asserebat. Tomo 3. p. 8. n. 69. ubi egregia narratur historia.

Apostoli.

Cyrillus exponens verba illa Prophetæ, *Fundamenta ejus in montibus sanctis*, dicit, montes illos sanctos esse Apostolos in quibus jacta sunt Evangeliæ veritatis fundamenta, & qui primos orientis Evangeliæ facis radios excipere meruerunt, a quibus totus mundus illuminatus est. Hi etiam sunt purissimi & plenissimi Christianæ doctrinæ fontes, de quibus Regius Vates Spiritu Prophetico dicebat: Benedicite Domino de fontibus Israel. Ubi Ambrosius: *Dicendi sunt Apostoli fontes, quia veluti fontes purissimi gratiæ prædicationis exuberant*. Tomo 4. p. 174. num. 38.
Modus admirabilis quo in mundo fides Christiana inducta & propagata est per Apostolos. Ibid. p. 156. n. 246.

Aqua.

Hoc purissimum elementum Spiritus Sanctus in ipsius mundi exordio, cæmquam propriam sedem ac vinculum assumere dignatus est, ut eleganter describit Tertullianus in libro de Baptismo. Aqua est symbolum gratiæ sanctificantis, variasque, & egregias cum ea habet analogias, & similitudines. Tomo 2. p. 152. n. 134. & 155. Varias habet qualitates, ob quas convenientes fuit, ut Christus eam pro materia Baptismi assumeret. Tom. 5. p. 75. n. 54. & seqq.

Ascensio Christi.

Christus sua passione meruit nobis introitum regni cælestis, & impedimentum removit, sed per suam Ascensionem nos quasi in possessionem regni cælestis introduxit, juxta illud Michæ 4. *Ascendit pandens iter ante nos*. Tomo 3. pag. 54. num. 7. ubi plura de Ascensione Christi.

Attributa Dei.

Hebræi attributa divina vocant *Sephiros*, quasi saphiros ad significandum, quod quemadmodum saphirus omnes colores recipit, sic Deo omnes perfectiones attribuuntur. Tomo 1. p. 49. num. 2.
Attributa divina non distinguuntur ab essentia, nec inter se entitative, vel modaliter, aliquoin realem cum illa efficerent compositionem, divinæ simplicitati repugnantem. Unde Bernardus 4. de consider. *Nisi omnia unum in Deo consideres, habebis multiplicem Deum*. Et rursus: *Tam non est simplex quod vel uni fuerit obnoxium forma, quam virgo, vel uni cognita viro*. Ibid. pag. 50. num. 5. & 6.
Repugnat etiam divinis attributis, & naturæ divinæ simplicitati, & infinitati distinctio formalis, & ex natura rei, quam Scotus, & ejus Discipuli admittunt. Datur tamen inter attributa divina & essentiam distinctio virtualis, seu eminentialis, quæ duplex habet fundamentum, unum remotum, eminentiam scilicet divinæ naturæ, æquivalentis pluribus perfectionibus creatis; aliud proximum, nempe limitationem intellectus creati, concipientis distinctis conceptibus inadæquatis ea quæ in Deo sunt maxime unum, & simplicissimum; quare distinctio illa non fit ab intellectu beatorum, videntium Deum ut est in se, ut eleganter declarat D. Bernardus lib. 5. de consider. Attributa divina inter se & ab essentia, ita ratione distinguuntur, quod essentia in suo conceptu implicite includit attributa, & includitur in illis, & quodlibet attributum includit cetera. Ibid. p. 50. num. 9. usque ad 44.

Attritio.

Sicut in corporalibus ea dicuntur attrita, quæ aliquo modo diminuta sunt, sed non adhuc perfecte comminuta; contrita vero dicuntur, quando omnes partes per divisionem ad minima redactæ sunt: ita in spiritualibus attritio significat dolorem imperfectum de peccatis, contritio vero, perfectam de illis tristitiam & displicentiam. Varia & insignia inter attritionem & contritionem reperiuntur discrimina. Attritio nunquam potest fieri contritio formaliter, bene tamen virtualiter, seu æquivalenter. Tomo 5. p. 263. & seq.
Attritio ex metu gehennæ est actus bonus, & sufficit ad digne & fructuose recipiendum Sacramentum pœnitentiæ, illique conjuncta, æquivalet contritioni, & ad gratiam, & justificationem disponit. Opposita tamen sententia, quamvis a paucis Scholasticis teneatur, nulla tamen debet notari censura, ob decretum Alexandri VII. id prohibentis. Ibid. 263. num. 30. 37. & seq.
Ad recipiendum effectum Sacramenti pœnitentiæ, requiritur attritio vera, supernaturalis, & universalis, seu quæ ad omnia peccata mortalia se extendat, unde non sufficit attritio apparens, seu existimata; nec attritio naturalis existimata supernaturalis; nec attritio particularis ex motivo turpitudinis alicujus peccati in particulari, quæ ad alia peccata mortalia divergiæ speciei non se extendit. Ibid. p. 268. num. 71. & seq.

Aureola Beatorum.

Aureola est gaudium quoddam accidentale, quod Beati percipiunt ex victoria, quam in vi alicujus virtutis particularis, puta fortitudinis, aut virginitatis, reportant. Unde est diminutum quoddam præmium, respectu præmii essentialis, quod *aurea*, sive *corona aurea* appellatur. Triplex assignari solet, Martyrum scilicet, Virginum, & Doctorum, inter quas aureola martyrii ceteris præstat, quamvis Tertullianus virginitatem præferre martyrio videatur; ait enim: *Majus est vivere cum castitate, quam mori pro castitate*. Tomo 3. p. 51. num. 47. & seq.

Avaritia.

Avaritia ad Ephes. 5. *Idolorum servitus* appellatur, quia, ut ibidem S. Doctor. lect. 3. observat, Idololatria est, quando honor soli Deo debitus, impenditur creaturæ: Deo autem duplex honor debetur, scilicet, ut in eo finem nostrum constituamus, & ut in eo fiduciam nostram finaliter ponamus: Ergo qui hæc in creaturis ponit, reus est idololatriæ. Hoc autem facit avarus, qui finem suum in creatura ponit, & etiam totam suam fiduciam. Unde Chrysostomus homil. 18. in Epist. ad Ephes. *Qui inanimato* (inquit) *serviunt auro, clarum est ejusmodi idolorum esse cultores*. Hinc Hebræi vitulum aureum adoraverunt, & Judas triginta argenteos, quos Principibus Sacerdotum in pretium sanguinis Christi acceperat, projecit in templum, non in sterquilinium; *quia*, ut ait Ambrosius, *talibus Diis suum templum devoverat*. Tomo 3. p. 300. num. 48.
Chrysologus de avaritia loquens ait: *Statera ejus iniquissima est; plus enim in ea penderat obulus, quam Deus; plus nummus, quam anima*. Ibid. num. 50.

Augmentum caritatis.

Quamdiu sumus in statu viæ, caritas habitualis augeri potest; unde Jacob vidit Angelos ascendentes, & descendentes per scalam; neminem vero stantem, quia spiritum nostrum sicut & corpus, crescere vel decrescere necesse est. Tomo 4. p. 231. num. 88.
Licet caritas viæ pervenire possit ad perfectionem intensivam caritatis patriæ, ita tamen semper illam excedit in statu & modo operandi, quia caritas patriæ est conjuncta lumini gloriæ & visioni beatificæ, a qua regulatur; caritas autem viæ dirigitur & regulatur per cognitionem obscuram fidei; unde de Joanne Baptista Christus Matth. 11. dicebat: *Qui minor est in regno cælorum, major est illo*. Ibid. p. 232. num. 94.
Actus caritatis remissi augmentum gratiæ & caritatis merentur, gratia tamen & caritas in esse habitus & qualitatis, non augentur statim per actus habitu remissiores, sed tale augmentum differtur usque ad ingressum gloriæ, seu usque ad primum instans glorificationis, in quo homo prorumpit in actum ferventissimum caritatis, per quem se disponit ad augmentum debitum actibus remissis in via elicitis. Ibid. p. 235. n. 140. & seqq.

Auxilium Dei, vide Gratia.

B.

Baptismus.

Baptismi elogia seu prærogativæ. Tomo 5. pag. 70. in præfatione.
Baptismi institutio, & illius præceptum: Ibid. p. 70. n. 1. & seqq.
Ejus materia & forma. Ibid. p. 75. n. 52. & sequentibus, ubi variæ assignantur congruentiæ, quare Christus aquam pro materia hujus Sacramenti elegerit, & variæ aquarum laudes recententur. Ibid. p. 76. num. 59.
Baptismus in nomine Genitoris, & Geniti, & Procedentis ab utroque collatus, non est validus, p. 78. n. 82.
Apostolorum tempore validum fuit Baptisma in nomine solius Christi collatum. Ibid. p. 79. n. 95.
Baptismus iterari non potest. Ibid. p. 79. n. 105. & seqq.
Quindecim præcipuæ Baptismi cæremoniæ. Ibid. p. 80. n. 119. & seq.
Quid significent verba illa Apostoli: *Quid faciunt qui baptizantur pro mortuis*; vide ibid. n. 118.
Convenienter assignantur tria Baptismata, fluminis, flaminis, & sanguinis. Ibid. p. 82. n. 138.
Baptismus parvulis necessarius est, necessitate medii, unde temerarium & erroneum est asserere, quod deficiente opportunitate baptizandi parvulos, ad eorum salutem sufficiat votum Baptismi, a parentibus aut ab aliis conceptum, cum aliquo signo exterior, vel cum aliqua benedictione prolis, seu oblatione ipsius ad Deum, cum invocatione sanctissimæ Trinitatis, p. 90. num. 11.
Baptismus sicte susceptus, recedente fictione, ex opere operato, suum effectum producit, p. 98. n. 15.
Ad recipiendum effectum Baptismi, sufficit in adulto sola attritio de peccatis commissis, ut expresse docet D. Thomas in 4. dist. 6. q. 1. art. 3. ad 5. his verbis: *Ad hoc ut homo se præparet ad gratiam in Baptismo percipiendam, præexigitur fides, sed non caritas, quia sufficit attritio præcedens, etsi non sit contritio*. Ibid. p. 94. n. 56. & seqq.

Bajazetus.

Tempore Bajazeti secundi, Talismanus quidam, seu Mahumeticæ sectæ sacerdos, Constantinopoli in Templo Sanctæ Sophiæ, coram ipso imperatore, illustre reddidit testimonium fidei nostræ; ideoque protinus occidi jussus est. Tomo 4. p. 160. n. 260.

Beatitudo objectiva hominis.

Beatitudo objectiva hominis non consistit in bonis fortunæ, seu in divitiis: Tum quia illæ appetitum hominis non satiant, juxta illud Bernardi: *Non plus satiatur cor hominis auro, quam corpus aura*. Tum etiam, quia illæ, nec omnia bona afferunt, nec omnia mala excludunt, quin potius multas pariunt curas & afflictiones, quæ animum pungunt & lacerant; ideoque spinæ Lucæ 8. a Christo appellantur. Tom. 3. p. 18. n. 2. & seq.
Beatitudo objectiva hominis non consistit in honoribus, dignitatibus, ac sæcularibus potentiis, cum illa fluxa, caduca, & transitoria sint, & *vapor ad modicum parens*, ut dicitur Jacobi 4. Ibid. p. 19. num. 6. & 7. ubi variæ mutationes, quæ tam in sæculari, quam Ecclesiastica potestate contigerunt, breviter recensentur.
Beatitudo objectiva hominis non consistit in aliquo bono corporis, præsertim in voluptate, quæ, ut ait Hugo Victorinus: *Mel habet in ore, fel in corde, aculeum in dorso*. Et ut dicebat olim Simplicius, brevis insania est: ideoque sapientissime a natura constitutum est, ut cito transiret, ne diu insani essemus. Ibid. & pag. seq.
Beatitudo objectiva hominis non consistit in scientiis, cum illæ sciendi desiderium cuilibet homini naturaliter inditum satiare nequeant. Unde S. Thomas opusc. 61. egregie observat, plures esse fontes ex quibus Philosophi aquas sapientiæ haurire conati sunt, ut animæ sitim extinguerent, nempe cælum, elementa, plantas, animalia, & alia corpora mixta; sed quia objecta illa creata, summum bonum non sunt, nec primam veritatem continent, in illis sciendi desiderium extinguere non potuerunt. Ibid. p. 19. num. 17.
Beatitudo objectiva hominis non consistit in virtute, cum illa non sit ultimus finis, sed ad alium finem, nempe Deum, ordinabilis. Unde Augustinus: *Non virtus animi tui te facit beatum, sed qui tibi virtutem dedit*. Et rursus: *Præmium virtutis erit ipse, qui virtutem dedit*. Ibid. num. 20.
In nullo bono creato beatitudo objectiva hominis consistere potest, sed solo bono increato, quod cum sit universale, poterit perfecte appetitum hominis satiare. Ibid. n. 21. & seqq.
Totus mundus per globum seu circularem figuram repræsentatur, cor autem hominis est figuræ pyramidalis, seu triangularis, cujus basis est supra, & cuspis infra, ut docent Anatomici: unde sicut posito circulo supra triangulum, semper aliquis angulus trianguli manet inexpletus, & per alium dumtaxat triangulum repleri potest, ut demonstrant Mathematici, ita cor hominis per nullas creaturas mundi globo contentas, sed solum per alium triangulum, nempe sanctissimam Trinitatem repleri potest. Ibidem num. 29.
Essentia divina sine personis, non est sufficiens objectum ad beatificandum hominem; unde si per impossibile Sancti in cælo Deum ut Trinum non cognoscerent, non essent vere beati, & periret essentia beatitudinis. Ibid. p. 21. n. 41.

Beatitudo formalis.

Homines non beatificantur in cælo per increatam visionem Dei ubi unitam, nec per illapsum Dei specialem in essentiam animæ, vel in potentias ejus. Tom. 3. p. 24. n. 2. & seq.
Beatitudo formalis non est habitus, aut actus primus, sed operatio ab intellectu beati efficienter producta. Ibid. p. 26. n. 26. & seq.
Beatitudo formalis essentialiter & formaliter consistit in operatione intellectus, nempe clara Dei visione, per quam homo summum bonum adipiscitur, omniaque ejus desideria perfecte satiantur. Ib. p. 33. n. 107. & seq.
Beatitudo cælestis torrenti recte comparatur. Ib. p. 35. n. 127.
Beati diligunt necessario Deum, quantum ad exercitium, & de ipso clare viso delectantur. Ita sunt impeccabiles ab intrinseco, ut repugnet peccatum actuale vel habituale cum visione vel amore beatifico componi. Ibid. p. 43. n. 58. & seqq.
De Gaudio beatifico, & ejus causis, vide Ibid. num. 129.

Octo Beatitudines.

Beatitudines sunt operationes quædam donorum Spiritus Sancti, quibus ex instinctu & motione speciali Spiritus Sancti ad vitam æternam accedimus; quæ operationes beatitudines appellantur, vel

vel quia ad beatitudinem faciunt pervenire, vel quia sunt veluti quædam participationes, & inchoationes futuræ beatitudinis. Tom. 3. p. 221. n. 35.

Octo numerantur beatitudines a D. Matthæo, ex quibus quatuor pertinent ad exclusionem, & remotionem falsæ beatitudinis, aliæ vero ad dispositionem, & tendentiam ad veram, & æternam Beatitudinem. Ibid. Cur vero S. Lucas quatuor solum enumerat. Ibid. p. 221. n. 37. ratio assignatur.

Bigamia.

Bigamus est Ordinis incapax, non quidem jure divino, sed tantum humano & Ecclesiastico. Triplex a Theologis & Canonistis distingui solet bigamia, vera, interpretativa, & similitudinaria. Tomo 5. p. 337. n. 74. & seqq.

Bonitas Dei.

Deus est summe bonus triplici bonitate. Bonus est per essentiam tam ex parte subjecti, quam ex parte prædicati. Tom. 1. p. 59. n. 37. & seqq.

C.

Calvinus.

CAlvini errores circa gratiam & liberum arbitrium, & præcipua doctrinæ Thomisticæ, & Calvinianæ discrimina. Tom. 1. p. 353. in Apologia Thomistarum, n. 18. & seqq.

Ex doctrina Calvini asserentis gratiam spontanee solum movere liberum arbitrium, & tollere, seu absorbere omnem dissentiendi potentiam, inducitur in actus humanos non solum necessitas consequentiæ & hypothetica, sed etiam consequentis, & absoluta; unde apertissime sibi contradicit, dum 1. inst. cap. 16. ex Dei decreto in nostras actiones solam necessitatem consequentiæ derivari asseverat. Ibid. p. 357. n. 31. & seq.

Calvinus variis in locis docet Deum esse Auctorem peccati, etiam secundum malitiam & deformitatem, pluraque adhuc in ejus institutionibus extabant loca, quibus id expresse asserebat, sed ea in posterioribus editionibus a Calvinistis erasa sunt, ut testatur Andreas Duvallius, Doctor Sorbonicus. Ibid. p. 364. num. 11. & seqq.

Perspecta fuit doctrina Calvini Patri Lemos, eamque recte exposuit in Congregatione de auxiliis. Ibid. p. 357. n. 53. & 128.

Tres necessitates erroneæ, & libero arbitrio repugnantes, Stoica scilicet seu fatalis, Manichæa, & Calvinistica. Ibid. n. 51.

Errores Calvini circa prædestinationem, & reprobationem, & præcipua doctrinæ Thomisticæ, & Calvinianæ discrimina. Tomo 2. p. 49. n. 47. & seqq.

Carthusiani.

Carthusiani in gravi ægritudine constituti, non solum licite possunt abstinere a carnibus cum vitæ dispendio, aut periculo, sed etiam ad id tenentur; quia quidquid licitum est, præcipi potest, & fieri statuto necessarium, ad boni communis incolumitatem. Similiter aliorum Ordinum Religiosi, possunt ex amore, & reverentia suæ regulæ ita illam servare, ut a morbo liberari nolint, si necesse sit Constitutiones suæ Religionis violare; & si ex earum violatione, observantia regulæ non parum tepesceret, & disciplinæ religiosæ vigor multum imminueretur. Tomo 3. p. 350. num. 68.

Castitas.

Castitas est species temperantiæ, quæ effectum moderatur, & cohibet circa delectationes venereas. Ejus encomia eleganter ab Origene descripta. Tomo 4. p. 250. n. 11.

Character sacramentalis.

Characterem sacramentalem agnoscunt SS. Patres, præsertim Dionysius, & Basilius. Tomo 5. p. 45. n. 4.

Imprimitur per tria sacramenta, Baptismum, Confirmationem, & Ordinem. Ibid. p. 46. n. 10.

Non est habitus, sed potentia. Ibid. p. 53. m. 97.

Subjectum proximum, & immediatum illius, est intellectus practicus. Ibid. p. 53. n. 97.

Caritas.

Caritas est vere, & proprie amicitia hominis cum Deo. Quam amicitiam solo luminis naturalis fulgore agnovit Seneca, de quo bellissime ait Erasmus: *Ethnice loquitur, si Christianus sit; Christiane, si Ethnicus.* Tom. 4. p. 223. n. 2.

Caritas habitualis est forma creata, a Spiritu Sancto distincta, & animæ intrinsece inhærens. Unde egregie Bernardus: *Caritas dat caritatem: substantiva accidentalem: ubi dantem significat, nomen est substantiæ: ubi donum, qualitatis.* Ibid. pag. 225. num. 25.

Caritas, ut se extendit ad Deum, & proximum, est virtus unius speciei atomæ. Ibid. p. 229. num. 61.

Est ceteris virtutibus præstantior. Ibid. p. 230. num. 78.

Magnitudo animæ ex magnitudine caritatis metienda est. Ibidem p. 230. num. 79.

Hujus virtus encomia, initio hujus disputationis recensentur. pag. 223.

Cherubim.

Nomen Cherubim, plenitudinem scientiæ, seu scientiam multiplicatam, significat. Dionysius vero Beatos illos Spiritus θεωρητικὰς appellat, seu divinæ pulchritudinis contemplativos; eosque ait esse specula perlucida, ab omni labe pura; quæ primum divinæ lucis radium recipiunt, & sine invidia in eos qui sequuntur, infundunt. De illis etiam hæc scribit Bernardus: *Cherubin ex ipso sapientiæ fonte, ore Altissimi haurientes, & refundentes fluenta scientiæ, universis cœli civibus infundunt.* Tomo 2. pag. 292. num. 10.

Deus dicitur in Scriptura sedere super Cherubim, non quod ad illos specialiter hæc excellentia, & prærogativa pertineat, sed quia cum vicini sint Thronis, aliquam cum eis habent affinitatem, & cognationem, ratione cujus ea quæ Thronis sunt propria, Cherubinis interdum attribuuntur, ut eleganter declarat D. Gregorius homil. 34. in Evangelia. Ibid. p. 293. n. 17.

Christus.

Christus ordine intentionis, & in genere caussæ finalis, prius fuit volitus, quam omnia alia, sive ordinis naturalis, sive supernaturalis; ideoque *initium viarum Domini*, seu operum Dei ad extra, a SS. Patribus appellatur: in genere tamen caussæ materialis seu occasionalis, dependet a prævisione peccati. Tomo 4. p. 295. n. 46. & seqq.

Christus est persona vere, & proprie composita ex duplici natura, divina, & humana. Item persona Christi est composita ex natura humana, & personalitate Verbi Divini. Ibid. p. 300. num. 26. & seqq.

Christus, cum per naturam divinitatis non haberet quo crescere, per Incarnationem, quomodo cresceret invenit. Ibid. p. 271. num. 11.

Christus terram cælumque, velut ponte, ita corpore suo junxit, ut homines paullatim ad sublimiora & diviniora erigi consuescerent. Ibid. num. 12.

Christus venit suscipere infirmitates nostras, & suas nobis conferre virtutes; humana quærere, præstare divina. Tomo 1. p. 298. num. 53.

Christus ut homo, est vere, & proprie servus Dei, non servitute legali, sed naturali. Tomo 4. p. 445. n. 3. & seq.

Christus ut homo, vere oravit, dum esset in hac vita mortali; & nunc in cælo existens, etiam vere, & proprie orat, nobis divina beneficia postulando. Ibid. p. 447. num. 34. & seqq.

Christus, ut homo, est vere, & proprie sacerdos, subindeque mediator inter Deum, & homines. Ibid. p. 448. n. 50. & seq.

Christus habuit jus regium, & dominativum in totum universum. Ibid. p. 450. num. 59.

Sicut in Christo fuit potestas legislativa, juxta illud Isaiæ 53. *Dominus legifer noster, Dominus rex noster.* Ibid. n. 67.

Christus in quantum homo, non est filius Dei adoptivus. Ibidem p. 452. num. 7. & seq.

Vide Incarnatio, Satisfactio Christi, Gratia Christi, Scientia Christi, Potentia Christi, Meritum Christi, Prædestinatio Christi, & similia.

Christianus.

Omnis Christianorum culpa, Divinitatis injuria est, atrocius sub sancti nominis professionem peccamus. Ipsa errores nostros Religio, quam profitemur, accusat. Salvianus. Tom. 3. p. 141. num. 20.

Circumcisio.

Circumcisio per se primo instituta fuit ad remissionem peccati originalis, & solum secundario seu ex consequenti ad consignandum Dei populum, illumque a cæteris distinguendum. Tom. 5. p. 101. num. 1. & seq.

Circumcisio habebat quidem vim quamdam moraliter excitantem ad caussandam gratiam, sed carebat virtute gratiæ productiva, quæ in sacramentis novæ legis reperitur. Ibid. p. 102. n. 13. & seq.

Non licet Æthiopibus seu Abissinis se circumcidere, mortificationis gratia, vel ad gerendam corporalem cum Christo similitudinem. Ibid. p. 103. num. 24. & seq.

Circuminsessio Divinarum personarum.

Circuminsessio Divinarum personarum, quæ a Græcis περιχώρησις appellatur, est mutua ac reciproca unius personæ divinæ in alia existentia. Tomo 2. p. 166. num. 49.

Tribus modis una persona divina est in alia: Primo quidem ratione essentiæ, quæ omnibus personis communis est. Secundo, ratione correlationis mutuæ, qua unum relativum dicitur esse in alio secundum intellectum. Tertio, ratione originis, quæ cum sit actio immanens, exigit ut id quod procedit, maneat in principio a quo procedit, & non separetur ab illo. Ibid. n. 49.

Ratione caritatis hujus mirabilis divinarum personarum circuminsessionis in nobis habemus imaginem; ut enim dicitur 1. Jo. 4. *Deus caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.* Quæ verba Sanctus Bernardus expendens, sic ait: *Deus caritas est, quid pretiosius? & qui manet in caritate, in Deo manet, quid securius? & Deus in eo, quid jucundius?* Ibid.

Circumspectio.

Circumspectio est una ex octo partibus prudentiam integrantibus; quas enumerat S. Thomas 2. 2. qu. 49. Tomo 4. p. 240. n. 6.

Circumspectio dicit attentionem ad omnia quæ occurrunt, & conferentiam illius quod in finem ordinatur: cum his quæ circumstant, ne quid ex necessariis desit in opere. Ibid.

Circumstantia.

Circumstantiæ sunt quædam conditiones extra essentiam actus humani, ipsum tamen attingentes, vel afficientes. Tom. 3. p. 86. num. 1.

Septem enumerantur circumstantiæ actuum humanorum. Ib. n. 4.

Actus humani, etiam interni, desumunt a circumstantiis aliquam bonitatem vel malitiam. Tomo 3. p. 141. num. 19.

Circumstantiæ personæ, loci, temporis, eleganter describuntur a SS. Patribus. Ibid. num. 20. & seqq.

Circumstantiæ valde notabiliter aggravantes malitiam peccatorum intra eamdem speciem, necessario explicandæ sunt in confessione, ut illa integra sit. Tomo 5. p. 283. num. 45. & seqq.

Clementia.

Clementia differt a mansuetudine, licet enim utraque mitiget iram circa vindictam, sub diversa tamen ratione id præstant; mansuetudo quidem, quatenus id decet animum iræ dominantem; clementia vero, quatenus id consentaneum est homini in potestate constituto. Unde mansuetudo communis est omnibus personis, clementia vero propria est superiorum Judicum. Enituit hæc virtus præcipue in Theodosio, ut eleganter declarat D. Ambrosius in oratione de ejus obitu. Tomo 4. pag. 252. num. 22.

Clerici.

Clerici non obligantur legibus civilibus Principum, quoad vim coactivam, cum sint ab eorum jurisdictione exempti, bene tamen quoad vim directivam, & ex æquitate naturali ratione conformitatis cum aliis membris Reipublicæ. Tomo 3. pag. 350. num. 75.

Probabile est, exemplum Clericorum a legibus, & jurisdictione Principum sæcularium, non esse ex jure divino, sed tantum humano, nimirum ex Summorum Pontificum constitutione, & Principum sæcularium favore. Ibidem.

Coactio.

Voluntas non potest cogi in actu ab ea elicito, nec quantum ad actus quos imperat, & simul elicit; bene tamen quoad actus, ab ea quidem imperatos, sed ab aliis potentiis ei inferioribus elicitos. Tomo 3. p. 63. num. 62. & seq.

Cæcitas mentis.

Peccata, & vitia, præsertim carnalia, mentem excæcant; unde peccatum merito comparatur stercori hirundinis, quod cadens in oculos Tobiæ, ipsum excæcavit. Item in hujus rei typum, Sanson a Dalila deceptus, & voluptate devictus, oculos amisit, & a Philistæis ad molam deputatus est. Tomo 4. p. 24. num. 68.

Tribus modis cæci in Scriptura dicuntur illuminati, nimirum luto, quo Christus linivit oculos cæci nati, Joan. 9. felle piscis, quo Tobias unxit oculos patris cæci Tobiæ 11. & melle, quod Jonatas accipiens in summitate virgæ degustavit, 1. Reg. 14. ut per illud innueretur, homines per tria præcipuæ nostræ religionis mysteria illuminari, nempe per mysterium Incarnationis, passionis Christi, & Eucharistiæ. Ibid. n. 70.

Cœlibatus.

Cœlibatus lege tantum Ecclesiastica sacris Ordinibus annexus est, recte tamen, & juste talis lex ab Ecclesia statuta fuit: antiquissima est, & a temporibus Apostolorum in Ecclesia viguit. Tomo 5. p. 333. num. 37. & seq.

Cognatio.

Cognatio est impedimentum dirimens matrimonium. Triplex est; carnalis, quæ per carnalem generationem derivatur; spiritualis, quæ per regenerationem in sacro fonte Baptismatis & Chrismatis sacramento; & legalis, quæ per legis adoptionem comparatur. Tom. 5. p. 400. num. 35. & seq.

Cognitio Dei.

Triplex distingui potest Dei cognitio; una naturalis, qua Philosophi ex creaturis Dei attributa contemplantur; alia fidei, per quam fideles sola revelatione ipsum ut auctorem gratiæ cognoscunt; altera clara & intuitiva, qua sese Deus revelata facie beata mentibus manifestat. Prima comparatur nocti, ratione obscuritatis. Secunda auroræ, quia tenebris lucem permiscet. Tertia, quæ æternis splendoribus, & fidei umbras, & ignorantiæ tenebras depellit, plena meridies est, quam olim sponsa optabat Cant. 1. *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi cubes in meridie.* Tomo 1. præfatione Tractatus de visione beatifica. p. 73.

Chorepiscopus.

Duo erant olim genera Chorepiscoporum, aliqui enim erant veri Episcopi, & erant quales nunc sunt Suffraganei, qui sunt Episcopi titulares aliarum Ecclesiarum: alii vero erant solum Presbyteri, qui tamquam vicarii Episcopi in oppidis majoribus & muratis morabantur. Tomo 5. p. 324. num. 25.

Columba.

Columba symbolum est & figura Spiritus Sancti, & ratione fœcunditatis, puritatis, & mansuetudinis. Tomo 2. p. 151. n. 128. & sequenti.

Columba habet septem proprietates, ad designandam septem dona Spiritus Sancti; quia scilicet secus fluenta habitat, meliora grana eligit, alienos pullos nutrit, non lacerat rostro, felle caret, in cavernis petræ nidificat, & gemitum pro cantu habet. Ibid. p. 152. n. 132.

Columba, quæ apparuit super Christum baptizatum, fuit verum animal, licet ipsam Spiritus Sanctus in unitatem personæ non assumpserit, sicut Christus humanam naturam. Ibid. n. 133.

Comprehensio Dei.

Comprehensio duobus modis usurpari solet, primo large, & improprie pro assecutione, & obtentione, seu possessione ejus quod desiderabatur, juxta illud Apostoli: *Sic currite ut comprehendatis*; & sic est una de tribus dotibus animæ, a qua beati appellantur comprehensores. Secundo stricte, pro cognitione objecti undequaque perfecta, id est adæquata cum objecti cognoscibilitate, per quam objectum cognoscibile est. T. 1. p. 104. n. 23.

Anamæi comprehensivam Dei cognitionem stultissime sibi arrogabant. Ibidem p. 103. num. 5.

Augustinus de Roma, Episcopus Nazarenus, asserebat animam Christi Deum comprehendere. Ib. n. 24.

Beati Deum non comprehendunt; immo implicat, aliquem intellectum creatum, etiam de absoluta potentia, Dei essentiam comprehendere. Ib. num. 25.

Deus quatuor modis dici potest incomprehensibilis, scilicet loco, tempore, intelligentia, & amore: prima incomprehensibilitas ipsi competit, ratione immensitatis; secunda, ratione æternitatis; tertia, ratione infinitatis, & summæ immaterialitatis; quarta demum, ratione summæ bonitatis, & pulchritudinis. Ibidem p. 107. num. 45.

Communio. Vide Eucharistia.

Concilium.

Concilium est congregatio primorum Ecclesiæ, sub uno certo capite ad controversias fidei definiendas, legesque universales, ad totius Ecclesiæ mores spectantes, condendas. Tomo 5. p. 194. num. 5.

Concilium quadruplex esse potest, generale, nationale, provinciale, & diœcesanum. Ibid. num. 2.

Concilium generale, legitime congregatum & celebratum, non potest errare, in determinando res fidei. Ibid. num. 5.

Concubina.

Periculosa & erronea est Joannis Sancii sententia, asserentis concubinarium non teneri pellere domo concubinam, immo posse illam admittere ad sui famulatum, si absque illa vitam transigeret tristius, & epulæ ab aliis præparatæ, tædio ipsum afficerent. Tomo 3. in dissertatione de probabilitate, pag. 183. num. 118.

Mulieres, quæ cum Abraham, & Jacob, aliisque viris sanctis antiquæ legis concumbebant, erant veræ illorum uxores, quamvis eorum concubinæ in Scriptura appellentur. Tomo 5. p. 350. num. 76.

Concupiscentia.

Concupiscentia appellatur ab Apostolo peccatum, non quod sit peccatum formaliter, sed quia ex peccato est, scilicet originali, & ad peccatum inclinat; videlicet actuale, seu quod idem est, appellatur peccatum, quia est effectus peccati originalis, & caussa peccati actualis. Tomo 3. p. 271. n. 78.

Concupiscentia est materiale in peccato originali, eo modo quo in actuali actus exterior habet se ut materia; respectu interioris; vel conversio respectu aversionis. Ibid. p. 272. n. 84.

Quomodo concupiscentia augeat voluntarium, & causset, involuntarium secundum quid? Vide Tomo 3. pag. 68. num. 119. & seq.

Conditio.

Error seu ignorantia conditionis sive servitutis dirimit Matrimonium jure civili & canonico, non tamen jure naturali. T. 5. pag. 400. num. 7.

Confessio peccatorum.

Confessio peccatorum est salus animarum, dissipatrix vitiorum, restauratrix virtutum, expugnatrix dæmonum. Obstruit os inferni, aperit portas paradisi. Tomo 5. pag. 288. num. 26. Vide ibidem plura alia quæ SS. Patres congerunt in laudem confessionis.

Confessio sacramentalis est jure divino præcepta. Ibidem p. 272. num. 3.

Datur etiam præceptum Ecclesiasticum de annua confessione proprio Sacerdoti facienda. Ibidem p. 273. num. 14. & seqq. ubi varii casus conscientiæ resolvuntur.

Solus Sacerdos est minister confessionis sacramentalis; in casu tamen necessitatis, v. gr. in evidenti periculo alicujus naufragii, deficiente Sacerdote, peccator, humilitatis, & devotionis caussa, & ad excitandam contritionem de peccatis, potest laico confiteri. Ibid. p. 275. num. 1. & seqq.

In ministro confessionis jurisdictio prorsus necessaria est, non solum ut licite, sed etiam ut valide absolvat. Ibidem pag. 276. num. 14. & seq.

Potest dari confessio sacramentalis valida, & tamen informis. Ib. p. 280. num. 3.

Formalis integritas semper est necessaria ad valorem confessionis, non tamen integritas materialis, plures enim sunt caussæ excusantes ab integritate materiali confessionis. Ibidem pag. 282. num. 30. & seq.

Circumstantiæ valde notabiliter aggravantes malitiam peccatorum intra eamdem speciem, necessario explicandæ sunt in confessione, ut illa integra sit. Ibid. p. 283. num. 45.

Quando pœnitens aliter suum peccatum explicare non potest, quam personam complicis revelando, potest, immo & tenetur, ob integritatem suæ confessionis, personam complicis indirecte manifestare. Ibid. p. 285. num. 71. & seq.

Tam stricta est sigilli confessionis obligatio, ut nequidem in periculo boni communis, liceat illud violare. Ibid. p. 287. n. 4. & seq.

Confirmationis Sacramentum.

Ritus ille, qui in Ecclesia Catholica confirmatio appellatur, est verum novæ legis Sacramentum. Tomo 5. pag. 103. num. 2. & seq.

Probabilius est, Sacramentum Confirmationis fuisse a Christo institutum in cœna. Ibid. pag. 106. num. 19.

Ejus materia remota est chrisma, confectum ex oleo per Episcopum benedicto, & balsamo. Ibid. n. 21. & seqq. ubi variæ difficultates resolvuntur.

Ex dispensatione, & commissione Papæ, simplices Sacerdotes valide & licite confirmare possunt, non tamen ex concessione Episcopi, Ibid. p. 111. num. 83. & seqq.

Consanguinitas.

Consanguinitas est vinculum personarum ab eodem stipite descendentium, carnali propagatione contractum. Tom. 5. pag. 404. num. 35.

Consanguinitas quarumdam personarum impedit matrimonium jure naturæ, & quarumdam jure tantum Ecclesiastico. Ibidem num. 40.

Probabilius est, matrimonia consanguineorum in primo gradu lineæ transversæ, seu inter fratrem & sororem, esse jure naturæ irrita, Ibid. p. 405. num. 42. & seq.

Conscientia.

Conscientiam abyssum esse impenetrabilem, eleganter declarat D. Ber-

D. Bernardus. Tomo 3. in dissertatione de probabilitate, p. 165. num. 1.
Conscientia idem est ac cordis scientia, vel ac concludens scientia. Ibid. num. 2.
Non est potentia, nec habitus, sed actus, non voluntatis, sed intellectus, nempe judicium intellectus practici, dictans de bonitate vel malitia eorum, quæ hic & nunc a nobis agenda sunt. Ibid. num. 3.
Dividitur in certam, probabilem, & dubiam ad quam reducitur scrupulosa. Ibid. p. 166. num. 7.
De conscientia bona eleganter differit Hugo Victorinus. Ib. n. 8.

Consensus.

Consensus est actus, quo voluntas consentit in media ab intellectu proposita, Tomo 3. p. 123. num. 13.
Cum voluntas per consensum fertur ad plura media, tunc talis consensus, est actus realiter distinctus ab electione; cum autem fertur in unicum medium, tunc consensus & electio, sola ratione differunt, Ibid. num. 15. & seq.

Consensus Matrimonii.

Licet potentia Dei absoluta, vinculum matrimonii possit fieri absque consensu ipsorum conjugum, non tamen potestate humana, civili, vel Ecclesiastica. Tomo 5. p. 369. num. 6. & seqq.
Consensus ad validitatem matrimonii requisitus, debet esse verus; unde ad illius valorem consensus fictus non sufficit. Requiritur etiam ad ejus validitatem signum aliquod exterius expressivum consensus interioris. Ibid. p. 371. num. 28. & seqq.
Licet jure veteri Ecclesiastico matrimonia consensu clandestino facta non essent irrita, jure tamen novo, & per Tridentinum inducto, invalida sunt. Ibid. p. 372. n. 43. & seq.
An & quo jure matrimonium factum ex metu gravi, seu in virum constantem cadente, irritum sit. Ibid. p. 375. n. 71. & seqq. declaratur. De consensu vero conditionato agitur. Ibid. p. 378. n. 103. & seq.
Consensus expressus in copulam non est de essentia matrimonii, ad ejus tamen essentiam & valorem requiritur consensus implicitus in copulam, non solum ex parte contractus; sed etiam ex parte contrahentis. Ibid. p. 381. n. 135. & seqq.

Consilium.

Consilium in homine non importat solum inquisitionem & consultationem de mediis, sed etiam judicium seu sententiam intellectus de eorum convenientia & bonitate. In Deo autem non dicit inquisitionem & consultationem de mediis, sed tantum judicium rationis practicæ de eorum convenientia, & bonitate. Tomo 3. p. 122. num. 4. & seqq.

Consilia Evangelica.

Christus adimplevit præcepta veteris legis, superaddendo in nova lege consilia Evangelica. Tom. 3. p. 372. num. 26.

Consilii donum.

Officium hujus doni est, præcipere agenda necessaria ad salutem, ex vi affectus experimentalis, &, quasi gustus divinorum, ac proinde præter regulas communes prudentiæ. De hoc dono eleganter differit D. Gregorius in moralibus. Tomo 3. p. 220. num. 28. & 29.

Consuetudo.

Consuetudo est *jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex*, ut ait Isidorus apud Gratianum dist. 1. cap. *consuetudo*. Tomo 3. p. 355. num. 1.
Consuetudo & præscriptio in aliquibus conveniunt, & in multis differunt. Ibid. num. 2.
Quomodo consuetudo differat ab usu, & more, & a foro, ac stilo, Ib. n. 3. & 4. declaratur.
Consuetudo legitime introducta triplicem habet vim, nempe instituendi, abrogandi, & interpretandi legem; potest enim novam legem instituere, veterem abrogare, & dubiam interpretari. Ibid. num. 6.
Quod tempus necessarium sit pro justa, & legitima consuetudinis introductione. Ibid. p. 356. num. 16. & 17. declaratur.

Continentia.

Continentia dupliciter sumitur; primo pro virtute refrænante & reprimente passiones, quæ sunt circa venerea, quo pacto convertitur cum castitate; & pro habitu quodam, per quem voluntas resistit passionibus concupiscibilis, taliterque in bono firmatur, ut quantumvis hujusmodi passiones exurgant, & intumescant, non trahatur ab illis contra rectum judicium rationis; & sic est pars potentialis temperantiæ. T. 4. p. 252. n. 20.

Contingens.

Effectus contingens ille dicitur, qui procedit a caussa, quæ impediri potest: & consequenter etsi caussa aliquando in ejus productionem inclinet, potest tamen non evenire. Tomo 1. p. 148. num. 16. & seqq.

Contritio.

Contritio derivatur a verbo contero, quod significat rem duram in minutissimas partes dividere seu reducere; nam quia peccatum cor & voluntatem hominis obdurat, actus ille, quo hæc duritia tollitur, & peccatum deletur, merito contritio appellatur. Tomo 5. p. 261. n. 1.
Contritio consistit essentialiter in dolore de peccato, ut est offensa Dei, præsuppositive tantum in odio, sive detestatione ipsius. Ib. p. 262. num. 6.
Contritio differt essentialiter ab attritione. Ib. p. 263. num. 20. & sequentibus, ubi variæ inter contritionem & attritionem differentiæ recensentur.
Contritio semper habet conjunctam remissionem peccati mortalis, etiam ante receptionem actualem Sacramenti. Ibidem p. 241. num. 28.
Contritio non concurrit formaliter, sed tantum dispositive ad expulsionem peccati, nec ipsum efficienter physice, sed moraliter tantum, seu per modum satisfactionis, & compensationis expellit. Ibid. p. 242. num. 45. & seqq.
Jure naturali tenentur omnes, qui sunt in peccato mortali actum contritionis elicere, si non possint ad Sacramentum Pœnitentiæ accedere; non obligantur tamen statim ac peccatum commissum est, vel quando primum memoriæ occurrit, aut in singulis diebus festis talem actum elicere, bene tamen in articulo, vel periculo mortis. Ibid. p. 269. n. 82. & seqq.

Crimen, ut est impedimentum Matrimonii.

Duplex est crimen, Matrimonium dirimens, seu impediens, ne valide contrahatur: primum est occisio alterius conjugis, quæ impedit, ne conjux superstes possit Matrimonium inire cum auctore necis, si cum eo mortem machinatus est, vel si antea adulterium cum eo commisit, etiam sine mortis machinatione. Secundum est adulterium commissum cum promissione futuri conjugii cum adultera post obitum proprii conjugis. Tomo 5. p. 406. num. 52. & seq.

Crux Christi.

Chrysostomus Christi crucem, *mundi lampadem* appellat, & Basilius Seleucus Homil. de Transfigur. docet quod Christo moriente, & in Cruce pendente, Sol ferre non valens Crucis splendorem, lucis suæ radios abscondit: *Vidit* (inquit) *Sol quæ prius non didicit, ut qui doctus sit abscondi, alterius luminis illustratione*. Tomo 4. p. 24. n. 71.
Virtus Crucis (inquit Cyprianus) *omnia peragit sacramenta, sine quo signo nihil est sanctum, neque aliqua consecratio meretur effectum. Hinc omnium sanctificationum exurgit sublimitas, & profundum, & longe lateque diffunditur plenitudo gratiarum*. Tom. 5. p. 108. num. 48.

D

David.

DAvid non peccavit, cum panes propositionis comedit. T. 3. p. 349. num. 59.
Davidis lyra figura erat Christi in Cruce pendentis, quem Augustinus, *misericordiæ lyram*, appellat. T. 2. p. 179. num. 22.
Davidis Paræi, insignis Calvinistæ versus, quibus asserit, Calvinum quidem, seu non Calvinistas, Deum facere auctorem peccati. Tom. 1. in Apologia Thomistarum. p. 366. num. 121.

Dæmon.

Dæmon *Behemot* dicitur, ob malitiam, & in homines crudelitatem: *Leviathan* vero, hoc est serpens, sive draco, propter astutiam, & nocendi artes, ut ait D. Gregorius. Tertullianus vero ipsum appellat *serpentem lucifugam, colubrum, tortuosum, & divinæ imaginis prædonem*. Vocatur etiam apud Job, *μυρμηκόλεων*, id est monstrum quoddam ex formica & leone compositum, quia, ut ait D. Gregorius, titillat, ut formica, & ut leo sævit ac debacchatur. Tom. 2. p. 249. n. 75. & 76.
Dæmones sunt obstinati in malo, & pœnitentiæ incapaces, juxta illud D. Gregorii 34. Moral. cap. 6. *Cor antiqui hostis, ut lapis indurabitur, quia nulla unquam conversionis pœnitentia mollietur*. Tomo 2. p. 274. num. 8.
Hujus obstinationis duplex est caussa, una extrinseca, nimirum substractio divinæ gratiæ; alia intrinseca, nempe liberi arbitrii inflexibilitas, proveniens ex eo, quod connaturale est Angelo immobiliter adhærere objecto, quod semel omnino deliberate & perfecte apprehendit, & amplexus est. Ibid. p. 273. num. 2. & seq.
Dæmones torquentur ab igne inferni, per alligationem eorum ad ipsum, quæ fit per aliquam qualitatem realem, in solis eorum potentiis operativis receptam, nec datur aliud tormenti genus, quo acerbius torqueantur. Fictitia vero est qualitas, substantiam Dæmonis fœdans, deturpans, & veluti maculans, quam aliqui Recentiores imaginantur. Ibid. pag. 277. num. 32. & seqq.

Decalogus.

Deus non potest dispensare in præceptis Decalogi; dispensatione proprie sumpta, ut est quædam relaxatio ac remissio præcepti erga aliquem; dispensatione vero improprie sumpta pro mutatione materiæ, aut circumstantiæ, quibus variatis, cessat lex & obligatio præcepti: potest dispensare in præceptis secundæ tabulæ, quæ ordinant immediate ad proximum; nec vero in præceptis primæ tabulæ, quæ ordinant immediate ad Deum. Tomo 3. p. 338. num. 72.

Decretum Dei.

Decretum Dei non constituitur adæquate vel inadæquate per actionem transeuntem, qua Deus creaturas ad extra produxit, vel per effectus ad extra productos, aut per respectum rationis ad creaturas. Tomo 1. p. 237. num. 16. & seq.
Non superaddit actui necessario aliquam perfectionem vel modum realem ab illo ratione distinctum, sed solam terminationem, sub conceptu terminationis defectibilem, & indefectibilem sub ratione entitatis; vel, ut alii volunt, solam connotationem ad creaturam defectibilem quantum ad id quod importat in obliquo, non vero quantum ad id quod dicit in recto. Ib. n. 20. & seqq.
Decreta divina de actibus nostris liberis, sunt de se, & ab intrinseco efficacia, non vero pure indifferentia, & expectantia determinationem a libero arbitrio. Ibid. p. 261. disp. 5. per totam, ubi ex Scriptura, SS. Patribus, variisque rationibus, hæc veritas demonstratur, & ostenditur, decreta indifferentia, qualia a Recentioribus admittuntur, esse quidem imaginationi speciosa, sed rationi invisa, & ex illis plura absurda & inconvenientia sequi. Contra illa militare videtur decretum ab Innocentio XI. nuper editum, ut ibidem ostensum est. p. 273. n. 88.
Omnia quæ olim a Pelagianis, & Semipelagianis contra Augustini sententiam objiciebantur, nunc a defensoribus sententiæ mediæ Thomistis opponuntur, & ex Augustini doctrina ab ipsis diluuntur. Unde merito licet illud Prosperi contra Collatorem reponere; *Quid de elisarum argumentationum ratiunculis fracta studetis arma colligere?* Ib. p. 274. n. 96. & seq.
Lessius Decreta Thomistarum *ferrea & adamantina* vocat. Thomistæ decreta indifferentia Lessii, & aliorum Recentiorum, rectius decreta *cerea & plumbea* appellare possunt; utpote quæ sponte liquescant, & sigillationem ab humana voluntate expectent; vel ut verius dicam, decreta illa *vitrea* merito dici possunt, ut enim verbis Augustini utar: *Quasi lucent vanitate, sed franguntur veritate*. Ibidem ante numerum 57. & num. 96.
Argumentum desumptum ex inexcusabilitate peccatorum, in Adversarios retorquetur, & multipliciter diluitur. Ibid. p. 274. 275. num. 122.
Divinorum decretorum efficacia, ad statum innocentiæ Angelorum, & hominum, etiam juxta Augustini mentem, & doctrinam, extendenda est. Ib. p. 283. n. 160. & seqq.
In Deo admittenda sunt decreta conditionalia. Tom. 1. p. 184. num. 27.

Deus.

Deum esse, est propositio per se nota quoad se, non tamen quoad nos. Tomo 1. p. 22. n. 5. & 6.
Quinque rationes principales elegit D. Thomas ad probandum Deum esse, & ad destruendum atheismum; sicut olim David ad debellandum, & prosternendum Goliath, elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastoralem. Ibid. p. 24. & seqq. num. 25.
Existentia Dei ex magno & parvo mundo, id est ex artificiosa mundi structura, & mirabili hominis compositione demonstratur. Ibid. p. 27. num. 48. & seq.
Summi Numinis unitas duodecim rationibus demonstratur, ostenditurque polytheismum esse atheismum, seu plurium Deorum admissionem, esse unius veri Dei negationem, juxta illud Tertulliani: *Veritas Christiana distincte pronunciavit, Deus si non unus est, non est*. Ibid. p. 30. num. 65. & seq.
Hoc Deus est, quod *cum dicitur, non potest æstimari; cum definitur, definitione crescit*, ut Nazianzenus ait. Ibidem initio disputationis secundæ, pag. 32.
Natura divina sub ratione naturæ, seu principii radicalis attributorum, non constituitur per infinitatem, vel per rationem entis increati, & per essentiam, ut per intellectualitatem radicalem, sed per ipsum intelligere actuale. Ibid. p. 33. num. 10. & seqq.
Non datur distinctio virtualis inter essentiam Divinam sub conceptu essentiæ, & sub conceptu naturæ. Ib. p. 33. n. 5. & seqq.
Deus simplicissimus est, omnis realis compositionis expers. Ibid. p. 54. num. 3.
Non debet in illo admitti compositio rationis ex genere, & differentia. Ibid. p. 50. num. 12.
Triplici bonitate bonus est, infinitus, immensus, & præsens in omnibus rebus per operationem virtualiter transeuntem; unde non est actu in spatiis imaginariis, sed potentia tantum seu virtute, est etiam immutabilis, subindeque æternus, & ut loquitur Dionysius, *omnium ævum, & tempus: ante dies, ante ævum, ante tempus*. Quod egregie declaratur Danielis 7. in visione illa, qua antiquum dierum sedere vidit. Ibid. p. 59. a num. 34. usque ad 141.

Deliciæ Paradisi.

Duæ differentiæ egregiæ inter delicias terrenas, & cælestes. Tomo 3. p. 35. num. 129.
Quam ingens ex visione beatifica in beatis delectatio oriatur. Ib. p. 35. num. 126.
Delectatio beatifica recte torrenti comparatur. Ibid. 127.
Deus in cælesti gloria æternum faciet electis suis convivium, in quo omnium deliciarum florem, & omnium bonorum medullam ministrabit, juxta illud Isaiæ 25. *Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defecatæ*. Ibid. p. 36. n. 132.

Devotio.

Devotio est voluntaria quædam promptitudo ad Dei cultum, & famulatum, juxta illud Exodi 15. *Egressaque omnis multitudo filiorum Israel obtulerunt mente promptissima atque devota primitias Domino*. Est actus internus religionis. Tom. 4. p. 243. num. 4.
Devotio Abraham eleganter describitur a D. Ambrosio. Ibid.

Dilectio Dei & proximi.

Dilectio Dei, & Dilectio proximi, ab eodem caritatis habitu procedunt: *Sunt duo* (inquit Gregorius) *isti amores, duæ quædam partes. sed unum totum est ex utriusque compositum; duo annuli, sed catena una; duæ actiones, sed una virtus, duo opera, sed una caritas; duo apud Deum merita, sed unum sine alio inveniri impossibile est*. Tomo 4. p. 229. num. 62.

Dilectio inimicorum.

Dilectio inimicorum est signum prædestinationis, juxta illud Augustini: *Dilectio sola distinguit inter filios Dei & filios diaboli*. Unde Salomonis Templi, quod cælestis habitationis typus fuit, singulæ portæ ex olivarum lignis erant constructæ, ut significaretur, quod misericordia & inimicorum dilectio, cæli portas aperit. Tom. 2. p. 44. num. 31.
Odium inimicorum non erat permissum in veteri lege. Tomo 3. p. 363. num. 14.

Disparitas cultus.

Unum ex impedimentis matrimonii est cultus disparitas: quando scilicet Baptizatus, sive Catholicus sit, sive Hæreticus, Matrimonium init cum non Baptizata, aut vice versa; Matrimonium enim inter illos contractum, jure Ecclesiastico irritum est, etsi persona nondum Baptizata, sit catechumena & fidelis. Matrimonia cum Hæreticis non semper illicita sunt, sed possunt; justa de caussa, permitti, vel tolerari. T. 5. p. 406. n. 55.

Dispensatio.

Dispensatio est ejus communis relaxatio, facta cum cognitione caussæ ab eo, qui jus habet dispensandi. T. 3. p. 359. num. 1.
Quomodo dispensatio differat a legis interpretatione, a privilegio, & absolutione. Ibid. num. 2. 3. & 4. declaratur.
Dispensatio recte vulnus, seu vulneratio legis, appellatur. Ibid. num. 5.
Dispensatio proprie & stricte sumpta, non cadit in legem divinam, sed solum in legem humanam. Ibid. num. 6.
Non licet superiori subditum sine justa caussa a lege humana dispensare; si tamen dispensat, dispensatio valida est, eaque uti potest inferior tuta conscientia. Ibid. p. 360. num. 9. & seqq.
Dispensatio facta a Summo Pontifice in votis, vel in aliis quæ sunt de jure divino, aut naturali, sine legitima caussa invalida, subindeque non licet sic dispensatione uti. Ibid. p. 360. n. 13.
Summus Pontifex potest valide dispensare, ex plenitudine suæ potestatis, in quibuscumque legibus ac statutis Conciliorum generalium, & aliorum Summorum Pontificum, etiam sine legitima caussa; cum omnes istæ leges sint juris humani, supra quod summus Pontifex habet supremam & plenam potestatem. Ibid. num. 14.

Divitiæ.

Divitiæ ab Apostolo comparantur stercori: quia nimirum sicut stercora congregata fœtent, effusa vero, & super terram dispersa, eam germinare, ac fructum copiosum afferre faciunt: ita divitiæ congregatæ, multa damna & mala avaris afferunt; dispersæ vero pauperibus per eleemosynas, copiosos meritorum fructus producunt. Unde Boetius dicit, quod illæ, *effundendo magis quam congregando, melius nitent*. T. 3. p. 18. n. 5.
Propheta divites avaros, *viros divitiarum* appellat, non divitias virorum, ut ostendat eos non esse possessores divitiarum, sed a divitiis possideri, ut recte annotavit Ambrosius. Ibid. num. 4.
Divitiæ comparantur spinis a Christo, quia ut ait Gregorius, *cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant*. Ibid.
Augustinus de illis ait: *si fuerint supra nos, demergent nos, si fuerint infra nos, attollent nos*. T. 3. p. 363. n. 16.

Dona Spiritus Sancti.

Dona Spiritus Sancti sunt habitus distincti a virtutibus infusis, sive Theologicis, sive moralibus. T. 3. p. 218. num. 4. & seq.
Septem dantur Spiritus Sancti Dona, figurata per septem oculos super lapidem unum, de quibus fit mentio Zachar. 3. & per septem lucernas, de quibus dicitur Exodi 25. *Facies lucernas septem, & pones eas supra candelabrum*, & denique per septem crines, in quibus fortitudo Sansonis posita erat, ut habetur Judicum 16. Ibid. p. 220. num. 25. & 26.
Hæc septem dona in particulari. Ib. n. 27. & seqq. explicantur.

Dotes animæ beatæ.

Cum in beatitudine sit conjunctio perpetua inter animam, & Deum, & veluti spirituale quoddam connubium, recte a Theologis assignantur dotes, quasi ornamenta quædam sponsæ, seu animæ beatæ, scilicet visio, comprehensio seu tentio, & delectatio. Tom. 3. p. 47. num. 1. & seqq.
Hujusmodi dotes consistunt in habitibus, connotando operationes, tamquam proprios actus. Ibid. num. 9.
Dos comprehensionis consistit in habitu gloriæ, ut tenente habitualiter visionem, quæ est tentio & comprehensio actualis. Ib. p. 48. num. 17. & seqq.

Dotes corporis gloriosi.

Quatuor sunt dotes corporis gloriosi: nimirum impassibilitas, subtilitas, agilitas, & claritas. Ibid. n. 25.
De illis sigillatim agitur. Ibid. num. 26. & seqq.

E

Ecclesia.

ECclesia recte definitur societas visibilis fidelium Baptizatorum sub uno capite Christo in cælis, & Vicario ejus in terris, inter se eodem cultu communicantium. T. 4. p. 170. n. 1. & 2.
Non potest errare in rebus fidei, etiam per ignorantiam invincibilem & inculpabilem. Ib. p. 172. n. 7. & seq.
Lunæ & Soli merito comparatur. Ibid. num. 14. & seq.
Quatuor sunt notæ veræ Ecclesiæ, quæ soli Ecclesiæ Romanæ competunt. Ibid. p. 173. num. 27. & seq.
Ecclesia ut mater diligenda est, juxta illud Augustini: *Amemus Dominum nostrum, amemus Ecclesiam ejus, illum sicut patrem, illam sicut matrem; illum sicut Dominum, hanc sicut ancillam, quia filii ancillæ ipsius sumus*. Ib. p. 175. num. 44.
Ecclesia Romana, & fidei puritate, & morum innocentia præfulget; unde merito dicere possumus, mysticas hujus purissimæ columbæ pennas, fidem scilicet & mores, esse deargentatas, & pallore auri fulgentes, cum illa, & fulgore sapientiæ per aurum designatæ, & morum candore per argentum expresso, mirum in modum resplendeat. Tom. 3. in dissertat. de probabilitate. p. 190. n. 166.
Ecclesia medium tenet locum inter synagogam, & paradisum, ut docet Dionysius cap. 5. de Ecclesiastica hierarchia. Idem affirmat Eucherius his verbis: *Tria sibi Deus tabernacula fecit; synagogam, quæ umbras habuit sine veritate: Ecclesiam, quæ veritatem*

ritatem & umbras habet; *cælum, ubi nullæ sunt umbræ, sed una veritas*. Tom. 5. p. 15. num. 2.

Electio.

Electio est substantialiter actus voluntatis, licet præsupponat specialem motionem & ordinationem rationis. T. 3. p. 116. n. 1.

Electio non est de fine, sed tantum de mediis. Ibid. pag. 117. num. 11. & seq.

Minus bonum, cognitum ut tale, & voluntati propositum, non potest eligi, relicto meliori. Ibid. p. 118. num. 23.

Si duo media æqualia proponantur, neutrum potest eligi, donec intellectus in uno aliquam rationem seu convenientiam excogitet, ob quam præemineat, & præponderet alteri. Ibid. n. 28.

Supposita efficaci & absoluta intentione finis, si unum tantum occurrat medium ad illum obtinendum, voluntas ad ejus electionem necessitat, Ibid. p. 121. n. 50. & seq.

Electio prædestinatorum ad gloriam, Vide Prædestinatio.

Eleemosyna.

Falsa & erronea est Vazquis, & aliorum recentiorum Casuistarum sententia, asserentium numquam teneri aliquem ad eleemosynam, præcise ex superfluo statu, cum vix unquam hujusmodi superfluum, (inquiunt) in sæcularibus, etiam in Regibus, inveniatur. Tomo 3. in dissertat. de probabilitate, p. 188. num. 152.

Eleemosyna in scriptura nomine justitiæ exprimitur, quia, ut ait Gregorius, *cum qualibet necessaria indigentibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur, justitiæ debitum potius solvimus, quam misericordiæ opus implemus*, &c. Ibid. n. 153.

Eleemosyna (inquit Ambrosius) *est aliud animarum lavacrum, immo indulgentior est eleemosyna, quam lavacrum*, Tomo 5. p. 302. num. 23.

Per eleemosynam Dei beneficentiam exprimimus, & in nobis repræsentamus, juxta Gregorium Nyssenum: immo, juxta Nazianzenum, *misericors fit quasi Deus, Dei misericordiam imitando*. Ibid.

Episcopatus.

De fide certum est, Episcopos, jure divino, dignitate, & potestate, esse Presbyteris superiores. T. 5. p. 338. n. 3. & seqq.

Episcopus non est Ordo distinctus a sacerdotio, sed solum ipsius sacerdotii extensio, & excellentissimum ejus complementum. In consecratione tamen Episcopali confertur gratia ad recte, & debite præstanda munera Episcopalia. Ibid. p. 340. num. 21. & seqq.

Adeo necessario requiritur tres Episcopi ad unius consecrationem, ut in eo Summus Pontifex dispensare non possit. Ib. p. 342. n. 40. & seqq.

Epijkia.

Epijkia sic definitur ab Aristotele, 5. Ethicor. c. 10. *Emendatio legis ea ex parte qua deficit propter universale*. Tom. 3. p. 358. num. 2.

Legis humanæ interpretatio per epijkiam, in aliquibus casibus necessaria est. Ibid.

Epijkia non solum potest interpretari legem, quando evidens est esse illicitum verba legis observare, sed etiam, quando est evidens, nimis durum esse observare illam. Ibid. num. 3.

Stante judicio dubio, non habet locum Epijkia, sed conveniri debet superior, vel non est agendum præter verba legis. Ibid. p. 359. num. 4.

Quando probabiliter judicatur legem non comprehendere aliquem casum, licet uti Epijkia, dummodo tunc non habeatur aliud judicium, quo probabilius existimetur casum illum comprehendere. Ibid. num. 7.

Esau.

Apostolus ad Hebræos 12. Esau inter peccatores & impœnitentes numerat, quod non leve argumentum est, ipsum non veram pœnitentiam erga Deum habuisse. Tom. 2. p. 48. n. 30.

Cum Propheta dixit, *Esau odio habui*, significatur, Deum in illo odisse peccatum originale, ut docet Augustinus epist. 105. his verbis: *Quid oderat in Esau, antequam fecisset aliquid mali, nisi originale peccatum?* Ibid. p. 53. num. 76.

Esau est typus omnium reproborum; unde probabilius est, ipsum non solum a temporali hæreditate, sed etiam a cælesti regno fuisse exclusum. Ibid. p. 48. num. 27.

Eva.

Formatio Evæ ex Adamo describitur. Tom. 2. p. 303. num. 14.

Cur Deus Gen. 2. dicatur ædificasse costam, quam tulerat de Adamo, in mulierem. Ibid. num. 15.

Cur costam Adæ adhibuerit Deus ad Evæ productionem, variæ, & egregiæ, Ibid. num. 16. assignantur rationes.

Non tantum una costa, sed & caro, ex Adamo sumpta est ad Evæ productionem. Ibid. num. 17.

Moyses ait, quod Deus detracta una ex costis Adami, ut ex ea formaret mulierem, *replevit carnem pro ea*, ut significaret mulierem ex viro accepisse robur & firmitatem, quam significabat costa; virum autem accepisse a muliere teneritudinem, & mollitiem, quam denotabat caro ei loco costæ data. Ib. p. 304. n. 18.

Narratio formationis Evæ ex costa Adæ debet litteraliter & non metaphorice intelligi. Ibid. n. 20.

Cur vero Scriptura dicat, quod Deus Evam adduxit ad Adam. Vide Ibid. num. 24.

Qualis fuerit serpens, qui tentavit Evam in Paradiso terrestri, eamque ad peccandum, & de ligno vetito comedendum, induxit; & cur Eva ad ejus aspectum non horruerit, nec obstupuerit, audiens secum illum loquentem? Ibidem p. 322. n. 12. & seqq.

Quomodo intelligi debeant verba illa Evæ Gen. 3. *Serpens decepit me*; & ista Apostoli: *Mulier seducta in prævaricatione fuit*: Vide Ibid. p. 307. num. 45.

Eucharistia.

Veritas Eucharistiæ, seu vera & realis Christi in hoc Sacramento præsentia, contra Hæreticos defensa. Tom. 5. p. 114. tota disp. proœmiali, quatuordecim articulos continente. Ubi articulo ultimo de concordia Ecclesiæ Græcæ cum Latina, circa transubstantiationem, & veram ac realem præsentiam corporis & sanguinis Christi in Eucharistia. p. 130. & seq.

Sacramentum Eucharistiæ non consistit in usu seu sumptione, sed in aliquo permanenti, nempe in speciebus consecratis. Ibid. p. 132. num. 5. & seq.

Sacramentum Eucharistiæ est unum, specie infima, & non plura specie diversa, ob unitatem finis, spiritualis scilicet, & integræ refectionis, ad quem ex Christi institutione ordinatur. Plura tamen sunt numero sacramenta, quæ in diversis Ecclesiis vel altaribus consecrantur, seu conficiuntur. Ib. p. 136. n. 46. & seqq.

Licet Sacramentum Eucharistiæ in re susceptum, non sit medium necessarium ad salutem, bene tamen susceptum in voto saltem implicito, tacito, & interpretativo, quod in susceptione Baptismi, & aliorum sacramentorum includitur. Ib. p. 138. n. 76. & seqq. Ubi mens Augustini aperitur, & a nonnullorum calumniis vindicatur.

Christus cœnam Agni paschalis die, seu luna 14. mensis primi ad vesperam celebravit, subindeque eadem die Sacramentum Eucharistiæ instituit. Ib. p. 142. n. 107. & seq.

Licet solus panis triticeus sit sufficiens materia Eucharistiæ, potest tamen confici in pane azymo, vel fermentato: sed azymus convenientior est, cum in eo Christus sacramentum Eucharistiæ instituerit, & consecraverit. Ibid. p. 145. n. 4. & seq.

Solum vinum de vite est materia calicis. Ei ex præcepto Ecclesiæ, debet modica aqua admisceri, quæ non convertitur in sanguinem Christi, nisi prius fuerit conversa in vinum. Ibid. p. 147. num. 24. & seq.

De jure divino est, ut sacramentum Eucharistiæ non conficiatur, nisi consecrando utramque speciem. Unde Summus Pontifex non potest dispensare, ut Sacerdos consecret in una tantum specie. Ibid. p. 153. n. 86. & seq.

Corpus Christi continetur ex vi verborum sub specie panis, non vero anima, ut tribuit gradum vitæ, bene tamen, ut dat esse corporeum. Similiter sanguis continetur ex vi verborum sub specie vini, anima vero rationalis solum per concomitantiam, seu, ut loquitur Tridentinum, ex vi illius connexionis & concomitantiæ, qua partes Christi Domini inter se copulantur. Ibid. p. 163. num. 2. & seqq.

Sub specie vini corpus, & sub specie panis sanguis, & sub utraque specie divinitas, in hoc sacramento continentur, non ex vi verborum, sed per concomitantiam. Ib. p. 164. n. 12. & seq.

Corpus Christi est in hoc sacramento cum sua quantitate, totusque existit sub qualibet parte specierum, etiam ante fractionem, & sub quolibet indivisibili hostiæ consecratæ, tam continuativo, quam terminativo. Ibid. p. 165. n. 19. & seqq.

Præsentia sacramentalis corporis Christi sub speciebus, est modus aliquis supernaturalis, quoad substantiam, additus corpori Christi; non est tamen accidentalis, sed substantialis, subindeque ad prædicamentum substantiæ reductive pertinet. Ibid. p. 167. num. 50. & seqq.

Christus in Eucharistia non potest moveri per se motu locali, bene tamen per accidens, ad motum specierum. Non potest tamen agere vel pati actione corporea. Ibidem p. 169. num. 66. & seq.

Oculus corporeus supernaturaliter elevari potest ad videndum corpus Christi existens in Eucharistia, non tamen ad videndum ipsum modum, quo in ea existit. Ibid. p. 171. n. 82. & seq.

Corpus Christi desinit esse sub speciebus sacramentalibus, quando per corruptionem illarum desitura fuisset propria illarum substantia. Ibid. p. 172. num. 103.

Forma consecrationis panis in his quatuor verbis, *Hoc est corpus meum*, essentialiter consistit. Ibid. p. 178. num. 2.

Probabilius est, & menti ac doctrinæ S. Thomæ conformius, omnia verba, quæ in consecratione calicis proferuntur, esse de substantia formæ calicis. Ibid. p. 180. num. 15. & seq.

Christus in consecratione sui corporis, & sanguinis aliquibus verbis usus est, iisdem scilicet quibus a Sacerdotibus hoc sacramentum conficitur. Ibid. p. 183. n. 50. & seq.

Verba consecrationis recitative simul, & assertive a Sacerdote proferuntur. Ibid. p. 184. n. 60. & seq.

Varii ac mirabiles sunt hujus sacramenti effectus; nam præter gratiam sanctificantem, & habitualem, caussat, quantum est de se, gratiam quamdam actualem, nempe excitationem caritatis & actualem refectionem cum quadam dulcedine, & gaudio spirituali; juxta illud Cantic. 5. *Comedite amici, & bibite, & inebriamini carissimi*. Unde S. Doctor opusc. 58. dicit, quod in sacramento *dulcedo in proprio fonte degustatur*. Tollit etiam peccata venialia, & præservat a mortalibus, caussatque perseverantiam, & gloriæ adeptionem; unde Viaticum appellatur, quia dat virtutem perveniendi ad patriam. Ibid. pag. 186. & sequenti.

Eucharistia habet etiam aliquos effectus in corpore, tum in hac vita, mitigando fomitem appetitus sensitivi, tum in alia, caussando resurrectionem corporis, immo & splendorem quemdam specialem in corporibus eorum, qui in hac vita sæpe & devote communicarunt. Quod explicat Cyrillus Jerosolymitanus exemplo quorumdam vermium, qui corpora habent lucida & fulgentia sicut lucernæ. Ibid. p. 188. num. 11. & seq.

Vinum quod luxuriæ incentivum est, ut ait Apostolus, mirabili quadam Dei dispositione in Eucharistia fit virginitatis germen, & remedium contra concupiscentiam. Unde Paschasius libro de corpore & sanguine Christi caput 12. *Felix fructus uber-*

ubertatis, ex quo virginitas germinatur: nam hoc nostri generis vino castitas corrumpitur, isto vero virgines procreantur. Et Glossa super illa verba: *Salmon mons Dei*, sic ait: *De corpore Christi manat umbra gratiæ, quæ nobis defensaculum est contra incentiva vitiorum, & carnalis concupiscentiæ*. Ibid. n. 11.

Divina sapientia suam divinitatem & humanitatem ad modum lactis nobis exhibet in hoc sacramento, adimplens quod promiserat Isaiæ 60. *Mamilla Regum lactaberis*, Ibidem p. 186. n. 4.

Christus in hoc sacramento satiat nos de torrentibus mellis & butyri, ut explicat D. Gregorius 15. Moral. Ib. n. 3.

Probabilius est, hoc sacramentum caussare gratiam, quando primum species sacramentales stomachum aut ventriculum attingunt. Ib. p. 190. n. 32.

Licet ad recipiendam gratiam spiritualis refectionis, & dulcedinis, requiratur devotio actualis, excludens mentis distractionem, & peccata venialia actu exercita, non tamen ad recipiendum augmentum gratiæ habitualis. Ibid. p. 191. n. 46.

Sacerdos sub duplici specie communicans, non plus recipit gratiæ, quam laicus, qui sub una tantum specie communicat, si uterque sit æqualiter dispositus, Ibidem pag. 192. n. 60. Unde Sacramentum Eucharistiæ figuratum fuit per manna, de quo Exodi 16. sic dicitur: *Non amplius habuit qui plus collegerat, nec qui minus paraverat, reperit minus*. Ibid. n. 65.

Nullum jus divinum extat de laica communione sub utraque specie; subindeque Ecclesia usum calicis prohibere potest, & convenienter, ac justis de caussis, de facto prohibuit. Ibid. p. 199. n. 52. & seq.

Solus Sacerdos potest hoc sacramentum conficere. Ibid. p. 202. n. 2. & seq.

Diacono ex officio convenit sanguinem Christi populo dispensare, non potest tamen corpus Christi dispensare, nisi de mandato Presbyteri vel Episcopi. Ibid. p. 204. n. 14.

De Eucharistia, ut est sacrificium, vide verbo *Missa*.

Eutrapelia.

Eutrapelia est virtus, quæ jocis & ludis modum rationis imponit. Tomo 4. p. 254. n. 32.

Hujus virtutis necessitas ibidem ostenditur, variisque exemplis declaratur.

Exorcista.

Duplex fuit in primitiva Ecclesia Exorcistarum genus; alii fiebant ordinatione Episcopi, quo pacto S. Martinus a B. Hilario Exorcista constitutus est; alii vero Exorcistæ dicebantur ob gratiam gratis datam, & donum expellendi Dæmones ab energumenis, quod a Deo acceperant. Tomo 5. p. 333. num. 30.

Extrema Unctio.

Extrema Unctio, quæ solet in Ecclesia adhiberi infirmis de vita periclitantibus, est verum novæ legis sacramentum, Tomo 5. p. 308. n. 2.

Ejus materia remota, est oleum ab Episcopo benedictum, materia proxima, unctio ex tali oleo: Forma in verbis istis consistit: *Per istam sanctam unctionem, & suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per visum, &c.* Ibid. p. 310. n. 19. & seqq.

Effectus primarius & proprius hujus sacramenti, non est remissio peccatorum venialium aut mortalium, ex inadvertentia in confessione omissorum, sed augmentum gratiæ habentis jus speciale ad auxilia, quibus infirmus confortetur, & roboretur contra Dæmonis tentationes in ultimo agone concurrentes. Ibid. p. 313. n. 2. & seq.

F

Fatum.

Duplex in rebus humanis potest distingui fatum, unum Ethnicum, & prophanum, a Gentilibus olim confictum; aliud Christianum & Catholicum, a D. Augustino, & S. Thoma receptum. Primum est libertati contrarium, & necessitatem antecedentem & absolutam in rebus humanis inducens; secundum vero libertati non præjudicat, sed potius eam fovet, perficit, firmat, & caussat. Tom. 1. p. 275. n. 109.

D. Thomas quodlib. 12. quæst. 3. art. 4. ait posse concedi omnia subjici fato, si nomine fati intelligamus divinam providentiam, omnia quæ fiunt in mundo prædeterminantem & præordinantem: quamvis hoc nomine fati non debeamus uti, quia nec nomina cum Gentilibus convenit habere communia. Unde ibi tandem cum Augustino concludit: *Si quis hoc modo intelligat fatum, sententiam teneat, linguam corrigat, ut non dicat fatum, sed providentiam Dei*. Idem docet 1. parte quæst. 116. art. 3. Ibid.

Fides.

Fides est habitus vel actus supernaturalis intellectus, qua veritatibus a Deo revelatis, propter ipsius revelationem & auctoritatem, certo quidem, sed inevidenter assentimur. Tomo 4. p. 133. num. 1.

Objectum ejus formale quod est Deus, sub ratione primæ veritatis in essendo, subindeque sub ratione deitatis; objectum vero formale, sub quo est veritas prima in dicendo, non præcise sumpta, sed ut connotans primam veritatem in cognoscendo, seu summam & infinitam Dei sapientiam, ratione cujus in seipso falli nequit. Demum objectum materiale illius complectitur omnia, quæ divina revelatione nobis innotescunt, & quæ duodecim articulis symboli comprehenduntur, vel ad eos reducuntur. Ibid. num. 4. & seq.

Ultima resolutio nostræ fidei, quoad propositionem credendorum, sit in ipsam Ecclesiam a Spiritu Sancto directam, qua veluti organo fidelibus loquitur, & credenda proponit ac revelat.

Quoad assensum vero, quem fideles eis præbent, sit solum in primam veritatem, non vero in Ecclesiæ testimonium. Ibid. p. 137. n. 41. & seq.

Nec ex parte Dei revelantis, nec ex parte hominis credentis, fidei falsum subesse potest. Ibid. p. 141. n. 82. & seqq.

Quomodo obscuritas pertineat ad rationem formalem fidei. Vide Ibid. p. 145. n. 147. & seq.

Non possunt esse simul in eodem subjecto actus nec habitus fidei & scientiæ ac visionis claræ de eadem veritate, bene tamen habitus fidei cum actu scientiæ evidentis, seu claræ Dei visionis, per modum transeuntis communicatæ. Ibidem pag. 146. n. 146. & seqq.

Evidentia in attestante cum fide compossibilis est. Ib. p. 150. n. 196.

Mysteria fidei evidenter credibilia sunt. Ibid. p. 153. n. 224.

Varia sunt credibilitatis nostræ fidei motiva seu argumenta, quæ tamen ad duodecim præcipua reduci possunt, quæ sunt veluti duodecim stellæ, quibus præfulget mystica corona Ecclesiæ, ut dicitur Apocal. 12. Ibid. p. 155. n. 238. & seqq.

Ad actum fidei internum requiritur pia motio voluntatis, qua determinet & moveat intellectum, ut credat id quod ipsi cum obscuritate proponitur; ad eam tamen eliciendam, non requiritur virtus, vel qualitas habitualis, sed sufficit auxilium actuale. Ibid. p. 197. n. 2. & seq.

Actus internus fidei supernaturalis, est omnibus adultis simpliciter necessarius necessitate medii ad salutem; ita ut sine illo in re habito justificari & salvari non possint, secundum legem ordinariam. Ibid. p. 200. n. 28.

Ante Christi adventum, seu in lege naturæ, & lege scripta, fides explicita Christi, seu Redemptoris & mediatoris venturi, non fuit necessaria necessitate medii ad salutem; sed satis erat credere, Deum per suam providentiam velle homines a peccatis liberare, illisque de rebus ad salutem necessariis providere. Ibid. p. 201. num. 50. & seq.

Post sufficientem legis Evangelicæ promulgationem, fides explicita mysterii Incarnationis & Trinitatis, necessaria est necessitate medii ad justificationem & æternam beatitudinem. Ibidem p. 203. n. 67. & seq.

Eterna fidei confessio a virtute fidei elicitur, & non solum imperatur. Ibid. p. 206. n. 96.

Præceptum de fide exterius profitenda, non obligat fideles, data quavis profitendi occasione, sed tantum in quibusdam casibus, unde per se loquendo licitum est Pastoribus & Prælatis fugere vel se occultare tempore persecutionis. Ibid. pag. 207. n. 111.

Fides informis, & a caritate separata, est quidem vera virtus, sed non perfecta. Ibid. p. 207. num. 3. & seq.

Fides nec est virtus moralis, nec intellectualis, sed Theologica. Ib. p. 209. num. 8.

Fides ordine originis est prior spe & caritate; ordine vero dignitatis, est quidem inferior caritate, sed perfectior spe, & virtutibus moralibus infusis. Ibid. n. 14. & seqq.

Dotes & prærogativæ fidei, a Guillielmo Parisiensi descriptæ. Ibidem num. 17.

Fides, etiam prout est in nobis, omnes cognitiones naturales in certitudine excedit, licet quoad nos sit minus certa scientiis naturalibus, & habitu primorum principiorum. Ibidem p. 210. num. 18. & seq.

Fides non est proprie discursiva, sed rebus revelatis immediate assentitur. Ibid. num. 23.

Fides remanet in peccatoribus, non in hæreticis, aut in dæmonibus, vel in damnatis. Ib. num. 26. & seq.

Caussæ fidei, & præcipui ejus effectus. 21. recensentur. p. 215. n. 70.

Finis.

Actus voluntatis qui versantur circa media, vel circa finem nondum obtentum, sunt propter finem; secus vero illi qui finem jam adeptum supponunt, ut fruitio, & delectatio de fine jam adepto. Tom. 3. p. 4. n. 21. & seqq.

Bruta non se movent & dirigunt in finem, operando gratia finis, sed ad finem diriguntur & moventur ab Auctore naturæ. Ibid. p. 6. num. 59. & seqq.

Deus in actibus liberis agit propter finem, non vero in necessariis, essentialibus, aut notionalibus. Ibid. p. 9. n. 86. & seqq.

Finis intermedius, vero & proprie habet rationem finis. Ibid. p. 10. num. 94. & seqq.

Non potest idem homo, pro eodem tempore, efficaciter appetere duos ultimos fines totales & adæquatos, bene tamen unum efficaciter, & alium inefficaciter. Ibid. p. 12. n. 121.

Quomodo quæcumque vult, homo velit propter ultimum finem: Vide ibid. p. 15. n. 152. & seq.

Fortitudo.

Fortitudo est virtus existens in irascibili, coercitiva timoris, & audaciæ moderativa, instantibus periculis. Tomo 4. pag. 248. num. 1.

Duplex est actus ejus, aggredi & sustinere, inter quos iste potior est, ut eleganter declarat Gregorius homil. 35. in Evang. his verbis: *Minor est victoria urbes expugnare, quia extra sunt quæ vincuntur: majus autem est quod per patientiam vincitur, quia ipse a se animus superatur, & semetipsum sibimetipsi subjicit, quando eum patientia in humilitate tolerantiæ stravit*. Unde martyrium est principalis actus fortitudinis. Ibid. n. 6. & seqq.

Vitia opposita fortitudini tria præcipue numerantur, nimirum timiditas, seu ignavia, intimiditas seu vacuitas timoris, & temeritas, seu nimia audacia. Ibid. p. 255. num. 16.

Fructus Evangelici.

Fructus Evangelici realiter differunt ab aureolis. Tomo 3. p. 52. num. 58.

Fructus trigesimus, sexagesimus, & centesimus, licet diversis rebus